

Prof. Dr. Murteza Bedir İle Röpörtaj

Röpörtaj: Yasir Beyatlı & Abdurrahman Yıldırım

**Murteza Bedir hocamızla
ilmî hayatı, İslâmî ilimlere bakışı
ve bugünün problemlerine dair
tespitlerini konuştuk**

Öncelikle bize zaman ayırdığınız için teşekkür ederiz.

Eyvallah. Allah razı olsun.

Kısaca kendinizi tanıtır mısınız?

Bizim kültürümüzde insanın kendisini tanıtmaması pek böyle alışkın olmadığımız bir şey olduğu için genelde çok kısa geçer. Amerikan kültüründe de kendini tanıtmayı deyince insanların en iyi yaptıkları iş bir kişinin kendini tanıtmaması. Bizde bir insana kendini tanıtmayı denildiğinde en kısa yoldan bunu nasıl kapatırım diye düşünülür. Biz ortasını bulmaya çalışalım.

Sivas Suşehri doğumluyum. İlkokul birinci sınıfı köyümde okudum. Ondan sonra İstanbul'a göç etmemiz dolayısıyla ilkokul ikinci sınıftan itibaren Güngören İlkokulu'na devam ettim. O zaman bir hâkim öğretmen vardı. Bizim okula ilk defa gelmişti. Kötü sınıf diye bizim sınıfı ona vermişlerdi. Ama o dönemin insanları böyle idealist insanlardı. Muhtemelen köy enstitüsü mezunu bir hâkimdi ve hâkimlik stajı yaparken öğretmenlik de yapıyordu. Dört yıl boyunca bizi

birakmadı. Böylece biz ilkokulu onunla bitirdik. Şu anda herhalde bir yerde hâkimdir. O zaman o çok uğraşmıştı beni devlet yatılıya göndermek için. Muhtemelen devlet yatılıya girip de iyi bir solcu veya komünist olayım diye bu kadar çaba harcamıştı. Babam Millî Gazete okurdu. Ben İmam Hatip'e gideceğim derdim ve öğretmenim çok kızardı bana. Sonra İmam Hatip'e başladım Bakırköy İmam Hatip Bağcılar'dayken. Orada iki sene okudum. Ben ayrıldığım sene okul Bakırköy'e taşındı.

İkinci sınıftan sonra dediler ki İslâmî ilimler öğrenip âlim olmak için bir yer açılmış. Ahmet Vanlıoğlu hoca Fatih Çarşamba'da bir yer açıyor ve orada âlim yetiştireceklermiş. Amcamın oğlu Draman Hafızlık mezunuydu. Yaz tatilinde bana iyi propaganda yapmış olmalı ki ben büyük bir iştiaqla karar verdim buraya gitmeye. O zaman İmam Hatip orta ikiyi bitirmiştik. Gittim babama dedim ki, "Ben gidiyorum". O zaman bana, "Ben karışmam ama ben gidip de senin tasdiknamenemi almam" dedi. "Nasıl yapacağız?" diye sordum. "Sen nasıl yapıyorsan yap ben karışmam" dedi. Okul bahçesinde kırtasiye malze-

İSM Röportaj

meleri satan seyyar satıcı bir akıncı abinin yardımıyla tasdiknamemi aldım ve böylece formal eğitim dışına çıktım. Böylece Fatih Çarşamba İsmail Ağa Kur'an Kursuna 1 Eylülde başladım. 1 Eylül 1980 yani 12 Eylülle 12 gün kala. Orada hafızlık yaptım. Arkasından orada 7 yıl kaldım. Yani 1980'den 1987'ye kadar İslâmî ilimlerde hem temel eğitimi hem de ihtisas bölümünü orada okudum.

Ailede var mı hocam böyle bir ilim geleneği?

Aslına bakılırsa ailemde böyle bir ilim geleneği yok. Sadece dedemin abisi savaş yıllarında İstanbul medreselerinde biraz okumuş. Sonra savaş sebebiyle Yemen'e gitmiş ve İngilizlere esir düşmüş. İlimle iştigal ettiğini bildiğim sadece o dedemin abisi var. Ama onun dışında bizim köyün imamı hep bizim aileden olurmuş. Öyle bir gelenek var diyebiliriz. Hasan Fakı diye biri var. Onun köyü ona malikâne olarak verilmiş. Ta Yavuz Sultan Selim döneminde kurulmuş bir köy. Köyün kendisine malikâne olarak verildiği Hasan Fakı denilen kişi köyümüzde medfün.

1987'ye kadar İsmailağa'daki kursta okudum demiştiniz hocam. Orasıyla beraber İmam Hatip devam etti mi yoksa örgün öğretime ara mı verdiniz?

Hayır, orada dışarıdan bitiriyoruz. O kursun özelliği şudur; Kur'an kursundaki hafızlığı yapıyorsunuz ve arkasından medrese eğitimine başlıyorsunuz. Ama medrese eğitimi dediğim oldukça modernize edilmiş bir medrese eğitimidir. Mesela bizim bütün hocalarımız İstanbul İmam Hatip'ten gelirdi. Siyer, tarih, medeniyet

tarihi, ne bileyim işte Türk dili, İngilizce hepsinin hocaları vardı. Yani oldukça modernize edilmiş bir sistemdi. Bunun yanında okul takviye dersleri vardı hafta sonları. Bir yandan da resmi eğitimi tamamlamak için dışardan imtihanlara

Lisansüstü çalışmaları için Londra'da School of Oriental and African Studies'de İslâm hukuku yüksek lisans programı olduğunu görünce oraya başvurduğum. İşte orada ilk kez bizim okuduğumuz İslâm hukukunun aslında İslâm hukuku olmadığını fark ettim... Orada şunu fark ettim ki hukuk aslında yaşayan bir şey. Yani yaşayan bir şeyin hukuku olur. Öbür türlü tarih ya da başka bir şey olur. Yaşayandan kastım da insanların hayatında yaşıyor olması değil; devletin hayatında yaşıyor olması

girerdik. Ben Gazi Osman Paşa Orta Okulu'nu dışardan bitirdim. Ardından Sarıyer İmam Hatip Lisesi'ni dışardan bitirdim. Sonrasında üniversite sınavına hazırlandık. 1986 yılında bitirdim ben Sarıyer İmam Hatip Lisesi'ni. Normalde Bakırköy İmam Hatip Lisesi'nden devam etseydim muhtemelen 1984 de mezun olacaktım. Yani bir iki sene gecikmeli olarak 1986'da mezun oldum. Ardından üniversite sınavına hazırlandık. Aslında hedefimiz baştan beri bir âlim olmak olduğu için kafamızda ilahiyat, yurt dışı, mesela Ezher gibi düşünceler vardı. O ara üniversite sınavına girince sınavdaki başarının motivasyonu ile Boğaziçi modasına kapıldım. Boğaziçi Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nü kazandım ve bir sene de orada okudum.

Hazırlık okudunuz o zaman sadece.

Evet, İngilizce hazırlık okudum bir yıl. Ondan sonra Ezher'e giden arkadaşlar bize Ezher'in iyi bir reklamını yaptılar. Şeriat ve Kanun'u beraber

İSM Röportaj

okuyorsun orada dediler. Ben de Çarşamba'daki İsmail Ağa kursunda fıkıh ihtisasını daha ilahiyata gelmeden yapmıştım. Yani Merginâni'nin *Hidâye*'si, Serahsi'nin *Usûl*'ü gibi metinleri orada okumuştuk. Bu yüzden bunlar çok ilgimi çekmişti. İşte Ezher'de böyle bir yer varmış. Orada

eş-Şeriatü ve'l Kânûn Fakültesine gidebilir miyim diye düşündüm. Boğaziçi Üniversitesi'ni bıraktım. Ancak bu sefer babam "Ben karışmam" demedi. Engel oldu. Ben de bu sebeple Ezher'e gidemedim. Böylece ilahiyata rücu ettik.

İyi mi oldu sizce hocam bugünden bakınca? Gidebilseydim keşke diyor musunuz?

Yani şöyle... Ezher'e giden arkadaşlar çok sıkıntı çektiler. Muhtemelen biz de aynı sıkıntıları çekecektik. Bir kısmı hayata küstü. Bir kısmı akademik çalışmalarını sürdüremedi. O dönemde askerlik vesaire bir sürü sorunlar çıkardılar önlerine. Ciddi sıkıntılar yaşadılar. Bir kısmı ilimden kopup başka işlere gitti. Çünkü lise mezunu gibi kabul edildiler. 5 yıl okudukları hem de çok iyi okudukları halde lise mezunu muamelesi gördüler. İşte böyle sıkıntılı bir süreçten geçtiler. Muhtemelen biz de aynı sıkıntılı süreçlerden geçmiş olacaktık. Tabi öyle olsaydı bizi nasıl etkilerdi onu bilmiyoruz. Ta-

rih 'şöyle olsaydı' ile yazılmaz. Bilmiyorum ne olurdu. Başarılı olan arkadaşlar da oldu o süreçte ama bu az, çok değil yani. Birçoğu sıkıntı içinde motivasyonunu kaybetti. Belki de babamın oradaki engel oluşu bizi korumuş oldu. Sonra ben kendi kendime "Madem ilahiyata karar vermiştim. O zaman ilahiyata gideyim" dedim. İkinci sene tekrar sınava girdim. 1988 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni kazandım. Boğaziçi'de gördüğüm hazırlık eğitimi yeni kazandığım fakültede de geçerli kabul edilince bir yarım dönem kazancım oldu. 1991 yılının Aralık ayında da fakülteyi bitirdim. Geriye sadece staj kalmıştı.

Ne stajı yaptınız hocam?

Öğretmenlik stajı vardı ya. Öğretmenlik o zaman programın içindeydi. Şimdi tekrar döndük oraya. Fakülteye dönecek olursak öncesinde Arapça ve İslâmi ilimlerde epey bir metin okuduğumuz için bana özellikle bazı Temel İslâm Bilimleri dersleri basit geliyordu. Mesela tefsir dersine giriyorsun. Metin okuyorsun. Tefsir metni okuyorsun. Tabi Arapçayı iyi bilen bazı öğrenciler de vardı ama sınıfın genelinin Arapçası iyi olmadığı için onların hızına göre gidiliyordu ve bu yüzden ders sıkıcı oluyordu. Ben de genelde maksimum devamsızlık hakkını kullanıyor ve sınıfta en arkaya geçip kitap okuyup başka şeylerle meşgul oluyordum. O sıralarda daha çok dışardan başka derslere devam ettim. Özellikle Bilim Sanat Vakfı'nın derslerini takip ettim. Orada oldukça iyi ve ciddi okumalar yaptık. İki buçuk yıl Ahmet Davutoğlu ile ders yaptık mesela. Onun karşılaştırmalı siyaset düşüncesi dersi sadece karşılaştırmalı siyaset düşüncesi dersi değildi. Aynı zamanda felsefe ve daha pek çok alanda okumalar gerektiren bir dersti. Bunun yanında o zaman fakültede istediğimiz dersi seçebiliyorduk. Gerçi şimdi ilahiyat fakülteleri tekrar seçmeli ders sistemine geri döndü.

İSM Röportaj

O zaman da seçmeli ders sistemi vardı. Ağır ve zor dersleri seçerek, İbrahim Kâfi Dönmez gibi hocalardan istifade etmeye çalıştım. Onunla hem fıkah hem de fıkah usulü dersleri yapmış olduk. Bu iyi bir şeydi yani o dönemde. Çünkü medresedeki tarzdan farklı olarak ilahiyat tarzını da görmeniz gerekiyor. Yani modern üniversitede ders nasıl yapılır onu görmüş olduk. Örneğin bir yandan fıkıhtaki dönüşüm ve değişimleri diğer yandan fıkah usulündeki yeni tartışmaları fakülte ortamında görmüş olduk. Klasik eğitim üzerine ilahiyat eğitimi bize elbette bir şeyler kattı. Klasik İslâmî ilimlerin klasik öğretiminin nasıl dönüşüp değiştiğini ve modern üniversite ortamındaki ilahiyat din bilimlerinin, yüksek din bilimlerinin ne tür dönüşümlere uğradığını burada görme imkânı elde ettik. Önemli bir fırsat bu tabi ama ben onu o zaman öyle düşünmemiştim. Çünkü her medresen çıkan gibi medresede okurken geleneksel bir tarzda okuyorsun. Sonra üniversiteye giriyorsun ve çok cazip, çok değişik bir ortamla karşılaşıyorsun. Farklı fikirler, farklı düşünceler, farklı sorular... Bir de Marmara İlahiyat'ın tarzı da ayrıca ilginçti mesela. Hocaların çoğu formel olarak kendi alanlarında doktora yaparak gelmiş insanlar olmadıkları ve bir formel akademik formasyondan gelmedikleri için herkes her konuda her şeyi tartışırdı. Uzmanlık diye bir şey önemsenmezdi yani. Mesela din sosyolojisi dersine girersiniz fıkah tartışsınız. Fıkah dersine girersiniz din sosyolojisi ile ilgili konular gelir gündeme. Din eğitimi dersine girersiniz Hz. İsa'nın nüzûlünü tartışsınız. Bunun gibi böyle garip, değişik bir havası vardı Marmara İlahiyat'ın. Bu tabi akademinin o yıllarda henüz daha oluşmadığını, ciddi akademik bir formasyon ve yöntem gelişmediğini de gösteriyor aslında. Ama neticede İslâm dünyasında medrese sonrası İslâmî ilimler alanındaki gelişmeleri, yeni bakış açılarını, yeni yöntemleri öğrenmiş oluyorsunuz ve bu sizi cezbediyor. Çünkü mo-

dern dünyaya bakıyorsunuz, yeni fikirler getiriyor birileri ve bu fikirler çok ilginç. Allah Allah! Bunlar böyle de düşünülebilirmiş diyorsunuz ve bu yeni fikirlerin cazibesine kapılıyorsunuz. Orada ben özellikle sosyal bilimler perspektifini Bilim Sanat vasıtasıyla kazandığım için çok şanslı hissediyorum kendimi. Çünkü sosyal bilimler perspektifini görünce ilahiyattaki bu tarzın, bu yöntemin aslında çok da matah bir şey olmadığını fark ediyorsunuz. Aslında sosyal bilimlerdeki bazı fikirlerin bozularak ilahiyata geldiğini ve onun cazibesinin ortalığı hareketlendirdiğini anlıyorsunuz. Yoksa bu yeni fikirlerin üzerinde çok düşünülerek, tartışılarak, derin analizler yapılarak, hesabı verilerek ortaya atılmış fikirler olmadığını görüyorsunuz. Yöntemler tartışılmamış ya da neyi niye değiştirdiğimiz sorulmamış. Yani biraz aslında rüzgâra kapılmış bir şekilde bu fikirler bizim fakültelerimizi sarmış. Bunu sonradan fark ediyorsunuz. Bu fikirler özellikle gençleri cezbediyor. Çünkü üniversiteye geldiğinizde fark ediyorsunuz ki sadece sizin gibi medrese eğitiminden gelmeyip başka yerlerden gelenlerde var. Hareketli bir ortam var. Seksenli yıllarda Türkiye, özellikle de İstanbul oldukça hareketliydi. Farklı fikir ve düşüncelerin kaynaştığı ve kaynadığı bir ortam vardı. Mesela İrancılık ve İran devriminin yarattığı bir hareketlilik vardı. Bunun yanında İran devriminin getirdiği farklı fikir, hareket ve düşüncelere karşı tepki veren hareket grupları vardı. Bunların hepsinin olduğu ortamlarda tartışıyorsunuz, konuşuyorsunuz. Bunun yanında hocalar da bahsettiğim şekildeki fikirlerle gelince oldukça renkli ve cezbedici bir ortam ortaya çıkıyordu. Yani bizim kantinlerimiz, sınıflarımız tartışmalı ortamlardı. Şimdi nasıl, fakültede öyle midir o tür hareketlilik var mıdır bilmiyorum? Ama şu an farklı türden bir hareketlilik var. Şimdi de gördüğüm kadarıyla dinamikler farklılaştı.

İdeolojiler eskisi kadar canlı değiller gibi hocam.

İdeolojiler yerine daha başka şeyler var. Ama sanki o öncekiler biraz daha sahih mi diyelim ya da belki bu dönüşümün aşamaları da olabilir.

Daha köklü tartışmalar anlamında mı 'sahih' kelimesini kullandınız?

Ama bir yandan bakıyorum aslında onlar da çok köklü tartışma değildi. Köklü gibi görünüyordu ama bu görüntü daha mega ideolojiler üzerinden yapıldığı içindi. İşte ne bileyim komünizm, kapitalizm gibi, faiz temelinde bir sistem arıyordu. Şimdi ise Müslümanlar daha içe döndü sanki. Bir de Sovyet bloğunun yıkılmasından ve soğuk savaşın bitmesinden sonra Müslümanlara yönelik doğrudan bir saldırı ve tehdidin başlamış olması da sanki Müslümanları daha içe dönük durmaya ve savunmaya itti. O zaman daha pro-aktiftiler. Çünkü Doğrudan saldırıya maruz kalmıyorlardı. Kendileri tercihte bulunuyorlardı. Komünizm mi? Kapitalizm mi? Hangisinin neresindeyiz? Bu ve benzeri sorular sorabiliyorlardı. Şimdi ise daha çok kendimizi savunma noktasına doğru tekrar itilmeye başladık. Böyle olunca Müslümanlar kendilerini sorgulamaya döndüler. O dönemde de kendini sorgulama vardı ama bu kadar değildi. Şimdi daha fazla kendini sorgulamaya döndük İslâm dünyası olarak. Neyse.

Tekrar ilmi hayatıma dönersek, lisansı bitirdikten sonra İngilizcem zaten iyiydi. Ben de hem İngiltere'yi bir göreyim hem de İngilizcemi tamamlayayım diye burs bulup 1991 senesi Aralık ayında dersleri bitirir bitirmez yurt dışına gitmiştim.

Yüksek lisans için mi?

Yok, lisansüstü için değil, dil için gitmiştim. Sonra oraya gittiğimde oradaki insanlarla tanıştım. Akademik dünya zaten ilgimi çektiği

için oradaki akademisyenlerle tanışıp, görüşüp tecrübelerinden faydalandım. 1992 senesinde buraya geri döndüm. Ama geri döndükten sonra kafamda hep yurt dışında yüksek lisans ve doktora düşüncesi vardı. Türkiye'de epey bir üniversite açılmıştı o zamanlar. O üniversitelere akademisyen yetiştirmek üzere tam da o sıralarda Dünya Bankası'ndan bir kredi aldı dönemin Özal hükümeti ve sonrasında da Çiller hükümeti. Biz de ondan yararlandık. Ben ilk giden grubun içerisindeydim. Sınav açıldı. Sınavda 18 tane ilahiyat kontenjanı da vardı. 4 tane de İslâm hukuku kontenjanı vardı. Hemen başvururdum. İstanbul'a en yakın Sakarya vardı. Ben de Sakarya'yı tercih ettim ve bursu kazandım. Bunun üzerine bir arayışa girdim ve lisansüstü çalışmaları için Londra'da School of Oriental and African Studies'de İslâm hukuku yüksek lisans programı olduğunu görünce oraya başvururdum. İşte orada ilk kez bizim okuduğumuz İslâm hukukunun aslında İslâm hukuku olmadığını fark ettim. Ben İsmailiğe'da ihtisas yapmıştım. Marmara'da lisans derslerinde İslâm hukuku dersleri almıştım. Marmara İlahiyat'ta yüksek lisansa başvurmuştu ama hukukun ne olduğu hakkında bir bilincim yoktu. Oraya gidince doğrudan Hukuk Fakültesi'nde okuyorsunuz. Hukuk Fakültesi'nin içinde bir İslâm hukuku programı var. Orada okudum. Orada şunu fark ettim ki hukuk aslında yaşayan bir şey. Yani yaşayan bir şeyin hukuku olur. Öbür türlü tarih ya da başka bir şey olur. Yaşayandan kastım da insanların hayatında yaşıyor olması değil; devletin hayatında yaşıyor olması. Orada hukuk öğretiminde aldığım dersler ya Pakistan'la, ya Suudi Arabistan'la, ya İran'la ya da ne bileyim Birleşik Arap Emirlikleri veya Körfez'le ilgiliydi. Bu beni şaşırttı. Yani hukuk dediğimiz böyle bir şey. Körfez'de Ticaret Hukuku diye bir ders aldık mesela. Körfez Ticaret Hukuku hakkında uzmanlığı olan 70 yaşlarında bir İngiliz

İSM Röportaj

vardı. Ondan ders aldık. Ne bileyim öbürü Pakistan uzmanı, Pakistan'daki mevcut yürüyen hukukla ilgileniyor. Bir diğeri Suudi Arabistan uzmanı. İşte o zaman bizim yaptığımız hukuk çalışmalarının pek hukuk çalışması olmadığını fark ettim. Biz Türkiye'deki çalışmalarımızda da İslâm hukuku demişiz ama kanaatimce burada yapılan çalışmalar hukuk niteliği taşıyor. Bizim yaptığımız belki fıkıh düşüncesi ya da fıkıh tarihi olabilir ama hukuk çalışması değil. Hukuku hukuk olarak yapmak lazım. O yüzden ben İslâm hukukunda yüksek lisans doktora yapmaya gelen öğrencilerime; arkadaşlar, hukuk yapacaksanız toprağa dokunan, zamana dokunan bir yer bulun. Yoksa yapmayın. Ya çağın zamanına dokunsun, ya da tarihin zamanına, coğrafyasına dokunsun. Bir yere dokunsun, mekana ve zamana. Böyle olmazsa olmaz diyorum.

Neden böyle bir şeye ihtiyaç var hocam?

Çünkü diğer türlü sanal bir şey yapmış oluyorsunuz. Bu hukuk değil yani. Evet, biraz fıkıh düşüncesi öğrenmiş olabilirsiniz ama Tarih bile yapmış olmazsınız yere ve zamana dokunmazsınız. Onları fark ettim mesela ben yüksek lisans okurken. O yüksek lisansın çok faydalı olduğunu düşünüyorum. Hayatımdaki kırılma noktalarından birisidir o dönem.

Sonra orada yapacağım çalışmalar daha çok Suudi Arabistan, Pakistan ya da Körfez ile sınırlı olacağı için böyle pür hukukçuluk beni cezbetmedi. Ben de fıkıh düşüncesine yöneleyim dedim. Gidip Körfez ticaret hukukunu öğrenip de Körfez şirketlerine hukuk danışmanlığı yapacak halim yok. O yüzden dedim ki ben buradan çıkayım. Aslında hocalar çok ısrar etmişti orada yapmam için.

Yüksek lisansta tez yazımı yok muydu?

Orada tez yok. İster bir ders alıyorsunuz isterseniz üç ayda bir bitirme ödevi yazıyorsunuz. İngiltere'nin yüksek lisans programı bu şekilde.

SOAS'ta yüksek lisans yapmış oldunuz. Sonra doktora geçtiniz?

Hukuk yüksek lisansı yaptım evet. O yıllar İslâm ve Ortadoğu çalışmalarının İngiltere'de yavaş yavaş söndüğü yıllardı. Bu çalışmalar o dönemde daha çok Amerika'ya kayıyordu. İngiliz hükümeti ve üniversiteleri çok fazla kaynak ayırmıyordu bu araştırmalara. Dolayısıyla bu alanlar ve bölümler dönüşmeye başlamıştı.

Bir gün hoca bana dedi ki "Neden sen hep şu kişinin, bu kişinin, şunların, bunların yazdıkları hep ikincil literatürü arıyorsun ki? Bunlar gereksiz işler niye bunların peşine düştün. Bırak bunları! Onlar ne bilecekler. Eğer usul anlamak istiyorsan git Cüveynî'yi, Serahsî'yi oku. Bunlardan daha iyi usul bilen mi var?"... İşte o zaman aslında klasikleri okumadığımızı fark ettim. Biz klasikleri okuyormuş gibi yapıyorduk ama aslında okumuyorduk

Kalan hocaları tüketmeye çalışıyorlardı. Fazla da kişi yoktu. SOAS daha çok pratiğe yönelikti. Bu araştırmaların devam ettiği en önemli yer Manchester kalmıştı. Onun dışındakilerde hoca da kalmamıştı zaten. Manchester İslâm ve Osmanlı araştırmalarının hala güçlü olduğu bir yerdi. Bir de aynı dönemlerde Marmara İlahiyat'tan mezun olduğumuz arkadaşların çoğu orada olunca biz de orada toplandık. Orada hala hayatta olan Osmanlı tarihçisi oryantalist Colin Imber vardı. Arap dilinde, Orta Doğu Hristiyan-

İSM Röportaj

ları, antik dinler üzerine uzmanlaşmış kimseler gibi bir tane de İslâm hukuku uzmanı vardı: Norman Calder. O eski tip oryantalist geleneği devam ettirenlerden biriydi.

Norman Calder, aslında doktorasını Şia, imamet üzerine yapmıştı. Ama o sıralarda yeni *Studies in Early Muslim Jurisprudence* kitabı çıkmıştı. O sıralarda makaleleriyle de tartışmaları

Biz şimdi klasikleri okurken onlar sanki bizim dünyamızdaymış gibi okuyoruz. Burada bir hata var. Onlar bizim dünyamıza ait metinler değil. Onlar başka bir dünyanın, başka bir bağlamın, başka bir zaman diliminin metinleri. Dolayısıyla sizin o zaman diliminin, o bağlamın, o metinleri vücuda getiren, etiyile kemiğiyle o insanların yaşadıkları dünya ile ilgili bilgi sahibi olmanız lazım satır aralarını görebilmeniz için.

devam ettiren dakik bir insandı. O SOAS'a gelmişti bir konferans vermeye. Orada onla tanıştım ve oraya gitmeye karar verdim. Oraya gittiğimde benle beraber beş altı tane Türk onunla doktora yapıyor hale geldik. Bizden önce yapanlar da olmuş. Ben ona SOAS'ta doktora tezimi söylediğim zaman o, "Burada nasıl çalışacaksın bunları" diye gülmüştü bana. O gülme etkili oldu. Beni oraya götürdü yani. Böylece onunla başladık çalışmaya. Orada da benim için önemli ikinci bir kırılma gerçekleşti. Şöyle ki; önce oradakilerin ne yapmaya çalıştıklarını anlamaya çalışıyordum. Çünkü doktora yapmak için çalışmaya başladığınızda -ki bunlar sizlerin de geçeceği süreçler- ne yapacağınızı çok bilmiyorsunuz. Önünüzde bir tane rehber hoca var ama onun kafasında ne olduğunu bilmiyorsunuz. Siz bir şey yapmaya çalışıyorsunuz kafanız-

da bir şey yok. Bir belirsizlik var. O belirsizliği yenmek için uzun ve yoğun okumalar yapmanız gerekiyor. Ve ben de orta ve uzak yakınlıktaki bütün akademik materyali okumaya başladım. Onun sonunda hocayla düzenli olarak tartışmalara, konuşmalara, bir şeyler yazarak bunları hocaya vermeye ve bunlarla ilgili geri dönüşler almaya başlayınca şunu fark ettim ki -fark ettim derken aslında biraz kafama vurarak hoca

fark ettirdi bana- ben sürekli ikinci el literatür arıyordum. Bir gün hoca bana dedi ki "Neden sen hep şu kişinin, bu kişinin, şunların, bunların yazdıkları hep ikincil literatürü arıyorsun ki? Bunlar gereksiz işler niye bunların peşine düştün. Bırak bunları! Onlar ne bilecekler. Eğer usul anlamak istiyorsan git Cüveynî'yi, Serahsî'yi oku. Bunlardan daha iyi usul bilen mi var?" Bir an bocaladım yani ne demek istiyor bu diye. Nasıl yani? İlahiyat programı kafamızı hep yeni fikirler, yeni düşüncelere odaklamış ya, biz de hep böyle şeyler arıyoruz.

Hep yeni bir şey söyleyen var mı acaba? Burada yeni bir şey söyleyen, yeni bir şey koyan var mı? Böyle bir hastalık var zihnimizde. O zaman o benim kafamı sarstı. "Bunlardan daha iyi akılcı yazan mı var?" demişti. İşte o zaman aslında klasikleri okumadığımı fark ettim. Biz klasikleri okuyormuş gibi yapıyorduk ama aslında okumuyorduk. Esasen o biraz değişik bir batılı araştırmacıydı. Sadece İslâm çalışmaları yapmıyordu. Aynı zamanda literary criticism (edebiyat eleştirileri) ile de ilgileniyordu. Ve bu edebiyat teorileri benim gittiğim yıllarda Avrupa akademisinde en geçerli, bilginin en son hali olarak görülüyordu. Avrupa'da herkes buna ilgi duyuyordu ve o da buna ilgi duymuştu. Hermenötik, edebi eleştiri gibi alanlarda okuyup bu alanlarda ilgili şeylerde yazı yazan bir kişiydi. Dolayısıyla onun da verdiği bir bakışla İslâmî

metinlere biraz daha farklı bakmayı, bir edebi metin eleştirisi perspektifinden okuyabilmeyi keşfetmişti. Öğrencilerini de ona yönlendiriyordu. Ben onun önemli bir katkı verdiğini düşünüyorum. Bizim zihnimizde de modern ilahiyatçının beklentilerinin dışında onların içine girdikleri bu hastalıklı bakış açılarını da sarsan bir şey olduğunu düşünüyorum. Bu önemli bir nokta. İşte o zaman klasikleri okumadığımızı ve klasik metinlerin ilmî konuları çok daha iyi ele aldığımızı fark ettim.

Biraz metin çözümlemeye yönelik mi okunuyor bizde o metinler? Yoksa daha yüzeysel mi geçiliyor?

Biz şimdi klasikleri okurken onlar sanki bizim dünyamızdaymış gibi okuyoruz. Burada bir hata var. Onlar bizim dünyamıza ait metinler değil. Onlar başka bir dünyanın, başka bir bağlamın, başka bir zaman diliminin metinleri. Dolayısıyla sizin o zaman diliminin, o bağlamın, o metinleri vücuda getiren, etiyile kemiğiyle o insanların yaşadıkları dünya ile ilgili bilgi sahibi olmanız lazım satır aralarını görebilmeniz için. Metin eleştirileri bunu yapmaya çalışıyor. Yani diyor ki okuduğun o metnin dünyası böyle bir dünya değil. Senin şu anki yaşadığın dünyada bardak denilen şey ile geçmişteki bir zaman-

da bardak aynı şey değil. Sen bardak deyince camdan güzel süslü bir bardağı kastediyorsun. O bardak deyince onu kastetmiyor. O bardak deyince tahtadan yapılmış, eğri-büğrü bir şeyi kastediyor. Şimdi sen kafanda bardak deyince bu aklına geliyor ama aslında onun kastettiği başka bir şey. İşte bu ciddi bir yorum farkı getiriyor. Satır arasını görme imkanı getiriyor. Literary criticism ya da edebi metin eleştirisi o metnin içinde doğduğu, büyüdüğü kültürü ve dünyayı anlamadan bu metni anlayamazsın demek istiyor. Ona odaklanıyor. Biz ise metni sanki bize yazılmış, bizim bardaktan bizim çaydan bahsediyor gibi zannediyoruz. Öyle değil. Bu sebeple, yani her bir metin farklı bir zaman diliminde yazıldığı için farklı okunmak zorunda. Biz bunu fark etmiyoruz işte. Hepsini aynı metinmiş gibi okuyoruz. Aynı zaman diliminde yazılmış, aynı dünyada yazılmış gibi okuyoruz. Ama aslında her bir metin mutlaka bir eti kemiği olan, bir zamanın içinde, bir mekanın içinde yaşamış bir insandan geliyor. Dolayısıyla esas olarak her metin farklı. Ama biz ne yapıyoruz? 'Zâhirürrivâye görüşü'nün tüm metinlerde aynı olduğunu zannediyoruz. Hayır! 'Zâhirürrivâye' bile her yazar tarafından farklı ifade edilebilir. İfade ediliş biçimi bir kere ona yüklenen anlamı, ondan kastedilen manayı değiştirebilir.

İşte bunu anladığımız zaman o nüansların ne kadar önemli olduğunu fark ediyorsunuz ve o zaman metinler size çok farklı bir dünya açıyor. İşte böylece doktorayı yaptık. Doktorayı henüz bitirmemişken Norman Calder -toprağı bol olsun- kanserden vefat etti. O zaman ben zaten yarıyı geçmiş ve tamamlama kısmına gelmiştim. Sonra onun bir öğrencisi ile beraber tezimi tamamladım ve çıktım geldim.

Kaçta bitirdiniz hocam?

1999 Aralıkta bitirdim.

Dönüşünüz de hemen o ay mı oldu?

2000 yılının Nisan ayında Sakarya'da yardımcı doçentliğe başladım. Sonra 2005'te doçent oldum. 2010 sonunda mecburi hizmetin bittiğini fark edince İstanbul Üniversitesi'ne geldim. 2010 yılına kadar Sakarya'da çalıştım. Arada birer yıl yurt dışına gittim. Suriye, Ürdün, Mısır, bir yıl da Amerika'ya gittim.

Misafir hoca olarak mı?

Arap dünyasına araştırmacı olarak, Amerika'ya da Harvard İslâm Hukuku Araştırmaları Programı'na misafir araştırmacı olarak gittim.

Buhara Hukuk Okulunun yazıldığı dönem mi?

Evet, o dönemde projeyi başlatmıştım.

Şimdi hocam! İslâmî ilimler denince ne anlamalıyız? Yani İslâmî ilimleri diğer ilimlerden farklı kılan şey nedir?

İslâmî ilimler deyince ne anlamalıyız sorusuna ben İbn Haldun'dan cevap veriyorum. İbn Haldun'un ilimler tasnifi bölümünü derli toplu ve İslâm medeniyetinin ilim kavramının kolayca anlaşılacağı ve bütünlüklü bir perspektiften görülebileceği bir yer olarak görüyorum. *Mukaddime*'nin altıncı bölüm başlığının içeriği bu. Burada İbn Haldun zaten çok güzel bir şekilde meseleyi özetlemiş. Buna göre ilim varlık anlayışından gelir. Yani dünyayı nasıl algılıyorsanız bilgi de o varlık anlayışının bir sonucu olarak gelir. Biz iki dünya var diyoruz: Bir şehâdet âlemi, bir de melekût âlemi. Dolayısıyla bilgi de iki türdür. Bir şehâdet âleminde elde edilen bilgiler, bir de melekût âleminde gelen bilgiler. Melekût âleminde gelen bilgiler vaz'î ilim yani vaz edilmiş, verilmiş ilim diyor. Şehâdet âleminde elde edilen bilgiler ise insanî, hikemî, felsefî dediğimiz bilgilerdir. İslâm dünyasında ilim anlayışını aşağı yukarı özetleyen temel anlatım bu. Yani şehâdet âlemi var, bir de melekût âlemi var. Bu ikisinden gelen bilgiler var ve insanoğlu bu ikisini kullanarak ilimleri geliştirdi diyor İbn Haldun. İlimleri geliştiren insanoğlu, onda hiçbir tereddüt yok. İslâmî ilimleri de geliştiren insanlar. Ama bilgiler kaynaklardan geldiği yere göre değişiklik arz ettiği için bu ayrımı yapıyoruz. Biri melekût âleminde verili olarak geliyor. Biri de tanık olduğumuz bu şehâdet âleminde verili olarak geliyor. Bu sebeple iki tür bilgi vardır. İslâmî ilimleri bu çerçevede birinci grupta yani melekût âleminde gelen ilimler grubunda göreceğiz. O da şu demek: Kaynakları, ilk verileri melekût âleminde gelmiş ancak bunu ilim haline dönüştüren yine insanlar. İslâm dünyasına baktığımız zaman bu şekilde beş tane temel ilimden söz ediyoruz. Bunlar da

İSM Röportaj

Kur'an ilimleri ve kırâat-tefsir, hadis ilimleri, fıkıh ve fıkıh usulü, kelim ve müteşâbih ilmi, tasavvuf ve rüya tabirleri ilmi. Bu beşi aslında İbn Haldun'a göre temelde İslâmî ilim denilebilecek ilimlerdir. Bunların ilk iki tanesi verili bilgileri tespiti dayalı olanlar, son 3 tanesi de verili bilgilerden yeni bilgi üreten ilimlerdir. İlk iki tanesi verili bilgi üretmiyor. Verili bilgi tespiti yapmakla uğraşiyor. Mesela "Kur'an nedir?" sorusuna cevap veriyor. "Kur'an bize nasıl geldi?", "Kur'an'ın kaç türlü ilmi var?" Hadis ilimleri de yine Peygamberimiz'den gelen bilginin tespitini yapmaya çalışıyor. Çünkü vahiy bir bütün olarak görülüyor. Kur'an ve Hz. Muhammed ikisi bir bütün aslında. Dolayısıyla Kur'an metin olarak vahiy, Hz. Muhammed de sünnet olarak vahiy, dolayısıyla onun İslâmî öğretiyi hayata geçirme biçimi bir vahiy oluyor. Bu ikisi metin ve beyanı tespit ilmi, verili ilimler oluyor. Bunlar için biz iki tane büyük ilim geliştirmişiz; tefsir ve hadis ilmi diye. Bir de bunların dışında insanoğlunun kıyamete kadar bu ilimler baki olacağı için, mutlaka çözmeleri gereken yeni sorunlar, sorular ortaya çıkacağı için fıkıh yapmaları gerekiyor, kıyas yapmaları gerekiyor. Dolayısıyla her insan topluluğu, Çin'deki de, Hint'teki de, Amerika'daki da, Güney Afrika'daki de herkes bu bilgiyi kendi hayatına uygulaması ve bunu kıyas yoluyla geliştirmesi gerekiyor. İşte bunlar da kelim, fıkıh ve tasavvuf ilmidir. Temel olarak aslında bunların alt branşları çoktur. fıkıh altında, hadis altında, tefsir altında onlarca ilim çıkabilir. Bu şekilde beş maddede özetlenen İslâmî ilimler hakkındaki bu gözlem gayet isabetlidir.

İbn Haldun bu İslâmî ilimler, şer'î ilimler sorusuna şu şekilde cevap veriyor. Her kültürün, her medeniyetin, her milletin - millet diniyle, kültürüyle, medeniyetiyle ayrışan gruplar de-

mek- her milletin ayrı bir kültürü vardır. Bir de insanların ortak paydaları vardır. Akli ilimler insanların ortak paydalarıdır. Bir de kültür dediğimiz, medeniyet dediğimiz o medeniyetin kendine özgü yapıları var. İşte o kendine özgü yapılar İslâm söz konusu olduğunda şer'î ilimler oluyor. Yani İslâm Medeniyetinin içinden gelen şey şer'î ilimdir. İslâm medeniyetine özgü ve onu karakterize eden ilimler bunlardır. Bunlar, şu medeniyet İslâm medeniyetidir diyebilmeniz

İslâmî ilimler deyince ne anlamalıyız sorusuna ben İbn Haldun'dan cevap veriyorum. İbn Haldun'un ilimler tasnifi bölümünü derli toplu ve İslâm medeniyetinin ilim kavramının kolayca anlaşılacağı ve bütünlüklü bir perspektiften görülebileceği bir yer olarak görüyorum. Mukaddime'nin altıncı bölüm başlığının içeriği bu. Burada İbn Haldun zaten çok güzel bir şekilde meseleyi özetlemiş.

için mutlaka olması gereken ilimlerdir. Onun dışındakiler öyle değildir. Matematik mesela İslâm medeniyetine özgü matematik olmaz ya da İslâm medeniyetine özgü tıp olmaz. O akli ilim çünkü, insanların ortak paydası. Medeniyeti farklı kılan ise ona özgü olanlardır. Kültürün geliştirdiği şer'î ilimler aslında bu anlama geliyor. Böyle bakarsak: bütün İslâm kültür ve medeniyeti hangi çağda olursa olsun, hangi zaman ve mekân ya da coğrafyada olursa olsun Müslüman bir medeniyet için olmazsa olmaz olan ilimlere İslâmî ilimler denir. Başka bir ifadeyle bu şu demektir: her Müslüman, entelektüel olabilmek için İslâmî ilimleri, saydığımız beş maddedeki İslâmî ilimleri bilmek zorundadır.

Prof. Dr.

Murteza Bedir

ile Röportaj 2. Bölüm

Röportaj: Yasir Beyatlı ve Abdurrahman Yıldırım
Deşifre: Yasir Beyatlı ve Güvenç Şensoy

olarak nitelenirken *şehâdet âleminden* elde edilen bilgiler ise insanî, hikemî, felsefî ilim olarak nitelenir. İslâm dünyasında ilim anlayışını aşağı yukarı özetleyen temel anlatım bu. Yani *şehâdet âlemi* var, bir de *melekût âlemi* var. Bu ikisinden gelen bilgiler var ve insanoğlu bu ikisini kullanarak ilimleri geliştirdi diyor İbn Haldun. İlimleri geliştiren insanoğlu onda hiçbir tereddüt yok. İslâmî ilimleri de geliştiren insanlar. Ama bilgiler kaynaklardan geldiği yere göre değişiklik arz ettiği için bu ayrımı yapıyoruz. Biri *melekût âleminden* verili olarak geliyor. Biri de tanık olduğumuz bu *şehadet âleminden* verili olarak geliyor. Bu sebeple iki tür bilgi vardır. İslâmî ilimleri bu çerçevede birinci grupta yani melekût âleminden gelen ilimler grubunda göreceğiz. O da şu demek: Kaynakları, ilk verileri *melekût âleminden* gelmiş ancak ilim haline dönüştüren insanlar. İslâm dünyasına baktığımız zaman bu şekilde beş tane temel ilimden söz ediyoruz. Bunlar da Kur'ân ilimleri ve kırâat-tefsir, hadis ilimleri, fıkıh ve fıkıh usulü, kalam ve müteşâbih ilmi, tasavvuf ve rüya tabirleri ilmi. Bu beşi aslında temel olarak İslâmî ilimdir diyebileceğimiz ilimlerdir diyor. Bunların ilk iki tanesi verili bilgileri tespiti dayalı olanlar, son üç tanesi de verili bilgilerden yeni bilgi üreten ilimlerdir. İlk iki tanesi verili bilgi üretmiyor. Verili bilgi tespiti yapmakla uğraşılıyor. Mesela "Kur'ân nedir?" sorusuna cevap veriyor. "Kur'ân bize nasıl geldi?", "Kur'ân'ın kaç türlü ilmi var?" Hadis ilimleri de yine Peygamberimiz'den gelen

Değerli hocam, İslâmî ilimler denince ne anlamalıyız? Yani İslâmî ilimleri diğer ilimlerden farklı kılan şey nedir?

İslâmî ilimler deyince ne anlamalıyız sorusuna ben İbn Haldun'dan cevap veriyorum. İbn Haldun'un ilimler tasnifi bölümünü derli toplu ve İslâm medeniyetinin ilim kavramının kolayca anlaşılacağı ve bütünlüklü bir perspektifin görülebileceği bir yer olarak görüyorum. *Mukaddime*'nin altıncı babının içeriği bu. Burada İbn Haldun zaten çok güzel bir şekilde meseleyi özetlemiş. Buna göre ilim varlık anlayışından gelir. Yani dünyayı nasıl algılıyorsanız varlık olarak, bilgi de o varlık anlayışının bir sonucu olarak gelir. Biz iki dünya var diyoruz: Biri *şehâdet âlemi*, biri de *melekût âlemi*. Dolayısıyla bilgi de buna göre iki türdür. Bir *şehâdet âleminden* elde edilen bilgiler var, bir de *melekût âleminden* gelen bilgiler var. *Melekût âleminden* gelen bilgiler vaz'î ilim yani vaz edilmiş, verilmiş ilim

bilginin tespitini yapmaya çalışıyor. Çünkü vahiy bir bütün olarak görülüyor. Kur'an ve Hz. Muhammed ikisi bir bütün aslında. Dolayısıyla Kur'an metin olarak vahiy, Hz. Muhammed de sünnet olarak vahiy, dolayısıyla onun İslâmî öğretiyi hayata geçirme biçimi bir vahiy oluyor. Bu ikisi metin ve beyanı tespit ilmi, bir nevi verili ilimler oluyor. Bunlar için biz iki tane büyük ilim geliştirmişiz; tefsir ve hadis ilmi diye. Tabi bu verili ilimler dışında insanoğlunun zamanla çözmeleri gereken yeni sorunlar, sorular ortaya çıkıyor ve Müslümanların bu soru ve sorunların çözümü için fıkıh yapmaları gerekiyor, kıyas yapmaları gerekiyor. Bu verili bilgileri her insan topluluğunun kendi bağlamlarına uygulayabilmesi için yani; Çin'deki de, Hint'teki de, Amerika'daki de, Güney Afrika'daki de her insan topluluğunun bu bilgiyi kendi hayatına uygulayabilmesi için bu verili bilgiyi kıyaslama yoluyla geliştirmesi gerekiyor. İşte böyle bir ihtiyaçtan kelim, fıkıh ve tasavvuf ilimleri teşekkül ediyor. Temel olarak aslında bu ilimlerin alt branşları çoktur. Fıkıh altında, hadis altında, tefsir altında onlarca ilim branşı vardır. Fakat İbn Haldun bu ilimleri beş maddede özetleyebiliriz demiş ve bence çok doğru ve güzel bir özetleme yapmış.

İbn Haldun bu İslâmî ilimler, şer'î ilimler sorusuna şu şekilde cevap veriyor; Her kültürün, her medeniyetin, her milletin diyelim (millet diniyle, kültürüyle, medeniyetiyle ayrışan gruplar demek) ayrı bir kültürü vardır. Bir de insanların ortak paydaları vardır. Akli ilimler insanların ortak paydalarıdır. Bir de kültür dediğimiz, medeniyet dediğimiz o medeniyetin kendine özgü yapıları var. İşte o kendine özgü yapılar İslâm söz konusu olduğunda şer'î ilimler oluyor. Yani İslâm medeniyetinin içinden doğan ilim şer'î ilimdir. İslâm medeniyetine özgü ve onu karakterize eden ilimlerdir bunlar. Şu medeniyet İslâm medeniyetidir diyebilmeniz için mutlaka olması gereken ilimlerdir. Onun dışındakiler

öyle değildir. Örneğin İslâm medeniyetine özgü matematik olmaz ya da İslâm medeniyetine özgü tıp olmaz. Çünkü bunlar akli ilimlerdir ve insanların ortak paydasıdır. Medeniyeti farklı kılan ise ona özgü olanlardır. Kültürün geliştirdiği şer'î ilimler aslında bu anlama geliyor. Böyle bakarsak, bütün İslâm kültür ve medeniyeti hangi çağda olursa olsun, hangi zaman, mekân ve coğrafyada olursa olsun Müslüman bir medeniyet için olmazsa olmaz olan ilimler İslâmî ilimlerdir. Aslında başka bir ifadeyle bu, şu anlama gelmektedir: Her Müslüman, entelektüel olabilmek için İslâmî ilimleri, saydığımız beş İslâmî ilmi bilmek zorundadır.

Biz iki dünya var diyoruz: Biri şehâdet âlemi, biri de melekût âlemi. Dolayısıyla bilgi de buna göre iki türdür. Bir şehâdet âleminden elde edilen bilgiler var, bir de melekût âleminden gelen bilgiler var. Melekût âleminden gelen bilgiler vaz'î ilim yani vaz edilmiş, verilmiş ilim olarak nitelenirken şehâdet âleminden elde edilen bilgiler ise insanî, hikemî, felsefî ilim olarak nitelenir. İslâm dünyasında ilim anlayışını aşağı yukarı özetleyen temel anlatım bu.

Bilmek derken ana hatlarıyla mı yoksa derinlemesine bilgiyi mi kastediyorsunuz?

Temel olarak tabi. Yani herkesin müçtehit olması gerekmiyor bu ilimlerde ama bu ilimleri temel eğitimde mutlaka alması gerekiyor. Bütün okumuş Müslümanım diyen insanların bu ilimleri temel düzeyde öğrenmesi lazım. Aslında okumuş Müslüman ne demek sorusuna cevap vermek gerekiyorsa bu şekilde verilebilir, bu ilimleri temel düzeyde bilen kimsedir okumuş Müslüman. Her genç temel eğitiminde mutlaka bunları almak zorunda. Nitekim medreseye bakarsanız bu böyledir. Medrese din adamı yetiştirmez. Medrese İslâm dünyasının okuludur. İlkokulu da ortaokulu da lisesi de üniversitesi de. Medreseden mezun olan kişi illaki camide

imam-hatip yahut öğretmen olmaz. Modern dönem öncesinde medreseden mezun olan İslâm dünyasındaki okumuş kesimdir. Dolayısıyla bütün üniversite, bütün okul aslında medresedir. Din okulu, dini-laik okul yoktur. Bu modern bir ayırımıdır. Laik okul gibi kavramlar 19. yüzyıl sonrası ortaya çıkmış kavramlardır. Normalde mühendis olacak kişi de temel İslâmî ilimleri almış olarak mezun olur. Enderun'da okuyan da öyledir. Acemi ocağında okuyanlar da öyledir. Medreseden mezun olup bürokrasiye girenler de öyledir. Hepsi önce bu temel beş İslâmî ilmi alıp sonra farklı uzmanlık ve kariyer yollarına girer. Tabi bunun yanında bunların alt grupları da var. Yani dil ilimleri var, sözlük ezberleme, hafızlık, hadis ezberleme ve başka alt branşlar da var. Bunlarda da temel bir eğitime sahip olurdu. Belli bir temel standardı vardı bu eğitimin. Bu standardı aldıktan sonra artık dileyen başka mesleklere yönelirlerdi. Diğer meslekleri de bu eğitimin üzerine bina ederlerdi.

Medresede aldığı temel eğitimidir yani.

Evet, temel eğitimidir. Her aydının, her okumuş kişinin aldığı temel eğitimidir. İslâm medeniyetini karakterize eder dediğim o. Müslüman olmak için ne gerekiyor? Kelime-i şehâdet, imanın şartları, İslâm'ın şartları dediğimiz şeyler gerekiyor. Tıpkı bunun gibi, Müslüman âlim olmak ya da Müslüman aydın olmanın şartı da temel İslâmî ilimleri bilmektir diyebilirsiniz. İşte bu Müslüman entelektüel olmanın şartıdır. Tabi bu temel eğitim üzerine sonrasında uzmanlığını geliştirene biz müfessir deriz, mütekellim deriz, fakih deriz, mutasavvıf deriz, muhaddis deriz. Netice itibarıyla İslâmî ilim deyince her Müslüman okumuş insanın mutlaka sahip olması gereken şeyi kast ediyoruz, bu beş ilmi.

Modern öncesi dönemde mimar olacak kişi medresede temel eğitim alıyor. Daha sonra mimarlık eğitimini alıyor yani öyle mi anlamalıyız?

Sonra önce demeyelim bunların hepsi iç içedir. Ama hepsi mutlaka bunları alıyor. Önemli olan bu.

Günümüze uygulanabilir mi hocam bu sizce?

Doğrusu imam-hatip modelini Tanzimatçılar üretti diye zannediyorum ve buna alternatif diye ürettiler. Öyle zannediyorum. Medresenin ilim konseptini aynen modern bir okulda kurmak için imam-hatip modelini tasarladılar. Dolayısıyla aslında imam-hatip modeli Osmanlı modern okulunun adıdır. Muhtemelen mektep diye bilinen yüksek okullarda da böyle, yani Mekteb-i Hukuk'ta, Mekteb-i Mülkiye'de, Tıbbiye-i Şahane'de hepsinde var yani. Bir nevi 'humanities dersleri' gibi bunlar. O toplumu karakterize eden 'humanities dersleri'. 'Humanities dersleri' bugün Avrupa'da ister mühendislik okusun ister tıp okusun herkese verilir. Neden? Çünkü medeniyetini tanıması lazım kişinin öncelikle. Medeniyetini tanımayan bir kişi o topluma ait bir bilgi üretemez. O yüzden 'humanities

dersleri' koyarlar. Bizim 'humanities dersleri'miz bunlar aslında. Dolayısıyla herkes bunları almak zorunda eğer bu medeniyet ve bu kültüre ait bir birey olacaksa.

Şimdi İslâmî ilimlerin içeriğine dönecek olursak; İslâmî ilimlerin iki türlü öğretimi söz konusu, modern öncesi öğretim şekline "klasik öğretim" dersek, bir de "modern öğretim" şekli var.

Bu "klasik" ve "modern" öğretim şekllinden kaynaklanan bir isimlendirme yani.

Evet, oradan geliyor aslında tabi yöntemlerde farklılaşma ortaya çıkıyor. Formdaki değişiklik muhtevaya da yansıyor. Tabi ki hiçbir form muhtevadan bağımsız, hiçbir muhteva da formdan bağımsız olamaz. Biraz arka planına işaret etmek için yani karşılaştırma yapmak için şunları söyleyelim. Biliyorsunuz matbaa insanlık tarihindeki dönüm noktalarından biridir. Matbaa ile beraber insanlar, metnin basılı ve standardize edilmiş haline sahip olmaya başlamıştır. Yani matbaa ile birlikte herkesin elinde standart metinler var olmaya başlıyor. Bu ilk zamanlarda tam fark edilmedi ama özellikle 17.

ve 18. yüzyılda matbaa Batı'da yavaş yavaş bilgi anlayışını ve o metne ulaşma biçimini değiştirdiği, insanların bilgiye ulaşmasını kolaylaştıran bir araç haline geldiği için büyük değişimlere yol açtı. Metin merkezli okuma aslında matbaa öncesi döneme ait bir usuldür. O dönemde metin merkezli okuma önemli çünkü herkes kendi metnini yazıyor. Okunarak, farklı metinler belli bir metin (mesela hocanın metni) üzerinden standardize edilmeye çalışılıyor. Ancak matbaa sonrasında artık metin standartlaşıyor. Sizin herhangi bir kitaba diyelim ki Shakespeare'in bir metnini okuyacaksınız onu bastırıyorsunuz bin tane dağıtıyorsunuz. O kadar kişiye bir anda verebiliyorsunuz. İslâm dünyasında matbaa 1727 ile beraber resmi olarak kabul ediliyor.

Öncesinde de var küçük ve sınırlı çapta matbaalar ama resmi olarak Osmanlı'da ilk bu tarihte kabul ediliyor. Matbaa ile birlikte medresedeki metinler de basılmaya başlıyor. İlk zamanlarda değil tabi, aşağı yukarı bir yüzyıl sonra artık medresedeki metinlerin basımı söz konusu oluyor. Artık 1800'lerin başından itibaren metne ulaşma imkânı değişmeye başlıyor. Önce tabi yine standart metinleri basmakla başlıyorlar ama sonra baskılar arttıkça metinler arttıkça kütüphanelerdeki kitap sayısı artmaya başlıyor ve herkesin şahsi kütüphanesindeki kitaplar artmaya başlıyor. 1850 sonrasında bu artık yaygın hale geliyor. Bu tarihten sonra İslâm Dünyasında matbaa patlaması İslâmî ilimler alanında meydana geliyor. 1900'lerin başına geldiğimizde hemen hemen her kitap en azından bilinen

Mesela eskiden birinin yetişmesi için klasik batı üniversitelerinde ve İslâm üniversitelerinde okunan aşağı yuları temel on on beş tane ilim var. Batı'da trivium ve quadrivium denen bir şey vardı. Üçlü ve yedili ilim grupları, bizdeki alet ilimleri ve âlî ilimler gibi. Quadriviumu ve triviumu aldığı zaman bir adam bilgi sahibi olarak kabul ediliyor. Ondan sonra bir alanda uzmanlaşıyor

standart kitaplar basılmaya başlanıyor. Mesela Fas'taki bir adam İstanbul'daki, Çin'deki, Bağdat'taki, Kahire'deki bir adam kitaplara çok kolay ulaşır hale geliyor ve bu durum dünyayı değiştiriyor. Bu enteresan bir olgu aslında. Matbaa üniversitelere de yansıyor ve onları değiştiriyor. Matbaanın etkisiyle beraber üniversitede, öncelikle Almanya'da başlayan ve sonra diğer yerlere yayılan bir süreç başlıyor; eğitim sistemi metin merkezli olmaktan çıkıp seminer merkezli, ders merkezli bir hale dönüyor. Bugün fakültelerde gördüğümüz tarzı ilk 1810'da Alman üniversitelerinde başlatan kişi Alexander von Humboldt'tur. Humboldt Berlin'de Freie Universität'i kuruyor ve bu tarzı ilk defa burada başlatıyor. Bu tarz hızla popüler hale geliyor ve eğitim tipi

buna göre değişiyor. Osmanlı da bu gelişmeleri yakından takip ediyor tabii. Diyorlar ki, burada değişik bir tarz var. 1800'lerin ortalarından itibaren Osmanlı da bir arayış içinde aslında. Bizim de böyle bir şeye geçmemiz lazım diyorlar. 1839 sonrası rüştiyeler, idadiler, arkasından mektepler kuruluyor. Mekteb-i Sultani, Galatasaray Mektebi, Mekteb-i Mülkiye, Mekteb-i Hukuk ve diğer mektepler kurulunca eğitim yapma biçimi değişmeye başlıyor. Aslında 1900'e geldiğimizde bu gelişmenin ulema, entelektüel ve devlet adamlarının hepsinin ilgisini çektiğini görüyoruz ve diyorlar ki; biz din ilimleri ve medreseyi modern üniversite ve bu modern usulün içine taşımamız lazım. İşte bunun üzerine Dârülfünûn kuruluyor ve bünyesinde bir ilahiyat şubesine yer veriliyor. Orada tam da bunu yapmak istiyorlar aslında, yani modern, Alexander Von Humboldt'un geliştirmiş olduğu yeni bir tarzı kurmak istiyorlar. Mesela *Mecelle* dersi koyuyorlar. Fıkıh, fıkıh usulü gibi derslerin hepsini üniversitede "ders/lecture" şeklinde verme tarzını geliştirmeye çalışıyorlar. Ama bir yanda da medrese klasik öğretim usulüne aynen devam ediyor. Burada değişimin çok farklı motivasyonları var tabii, ama bunlardan en önemlisinin belki de bu yeni tarzın bilgiye hızlı ve derli toplu yollarla ulaştırması olduğu söylenebilir. Klasik öğretimde ise bunun aksine bilgiye daha uzun bir sürede ve yeni tarza göre biraz daha dağınık bir süreçte ulaşıyorsunuz. Klasik usulde bilgi-

de derinleşme ve tahlil daha ön plana çıkıyor. Yeni tarz ise buna göre biraz daha yüzeysel. İşte klasik ve modern farkı buradan geliyor aslında.

Tabii başka temel farklar da var, mesela modern insan yetiştirme, modern devletin ihtiyacı olan daha hızlı ve değişime açık insan yetiştirme gibi amaçlar bu yeni eğitim tarzının merkezinde. Modern devletin ihtiyacı olan bürokrati yetiştirmekten de çıkıyor bu modern eğitim dediğimiz şey.

Biraz hızlı ve değişen insan arıyorlar. Şimdi klasik tarzda yetişen biri çok uzun bir sürede okuduğu için onu değiştirmek zor oluyor. Bu kişi artık büyük ölçüde belli bir şekle girmiş oluyor. Ayrıntılı düşünüyor ve daha muhafazakâr oluyor. Halbuki modern devlet daha hızlı değişen liberal bir adam istiyor. Çünkü 19. yüzyılın mottosu değişimdir. Dolayısıyla eğitim sistemi de böyle insan yetiştirmek istiyor. Bunun yanında bilgi matbaa ile kolay ulaşılabilir bir hale geldikten sonra eğitim kitle eğitimine dönüşüyor. Kitle eğitimi ihtiyacı artıyor. Dilde sadeleşme ihtiyacı ortaya çıkıyor. Artık derinlikli istihlamlarla uğraşmayı kimse istemiyor. Çok derin şeylere girmek istemiyorlar ve çok hızlı eğitim yapmak istiyorlar. Diyelim ki dört yılda bizim istediğimiz insan yetişmiş olsun diyorlar. Yani aslında modern şartların ihtiyacı da böyle. Modern devlet böyle istiyor. Gittikçe daha da hızlanıyor bu süreç gördüğümüz gibi. Hatta şu anda üniversiteler gereksiz diyenler bile çıktı. "Buralara bu kadar para veriyoruz ama hepsini daha hızlı bir şekilde öğretme imkânı var bilgi çağında. Bu bilgi çağında insanları on beş yirmi yıl okutmak çok gereksiz" diyorlar. Doğrusunu isterseniz iş oraya doğru gidiyor.

Şimdi bu içeriği nasıl etkiliyor. Bir kere bilgi yaygınlaşıp kolay ulaşılabilir hale gelince uzman olan da olmayan da herkes her konuda konuşabilme imkânı elde etmeye başlıyor. Çok entere-san değil mi? Aslında bir yandan herkesin her

konuda konuşması uzmanlıkları da daha yüzeysel ve göreceli hale getiriyor. Bunu da düşünmemiz lazım. Yani modern insan biraz daha yüzeysel bilgi sahibi insan demek. İlginçtir aynı dönemlerde de uzmanlaşma diye bir şey çıkıyor ortaya. Şimdi bir taraftan yüzeysel bilgi diğer taraftan ise bilginin hızla büyümesi, gelişmesi, kompartımanlara ayrılması ve parça parça uzmanlıkların artması söz konusu. Mesela eskiden birinin yetişmesi için klasik batı üniversitelerinde ve İslâm üniversitelerinde okunan aşağı yuları temel on on beş tane ilim var. Batı'da *trivium* ve *quadrivium* denen bir şey vardı. Üçlü ve yedili ilim grupları, bizdeki alet ilimleri ve âli ilimler gibi. *Quadriviumu* ve *triviumu* aldığı zaman bir adam bilgi sahibi olarak kabul ediliyor. Ondan sonra bir alanda uzmanlaşıyor ayrı mesele ama böyle bir eğitim sistemi varken şimdi artık üniversite diye bir şey var ve burada bilgi hızla parçalanmaya başlıyor. Mesela tıp, tıbbın içinde bir sürü bölüm, fiziğin, kimyanın içinde bir sürü bölüm, eskiden sadece tabiat ilimleri denilen bir ilim varken şimdi fizik ayrı, kimya ayrı, biyoloji ayrı ve şimdi onların altında nükleeri ayrı, mekatroniği ayrı. Böylece ilimler arasında keskin bir ayrışma başlıyor ve buna işte şimdi uzman körlüğü diyorlar. Yani bu durum uzman körlüğü yaratıyor ve fakülteler paramparça oluyor. Anı İslâmî ilimlerin de başına geldi.

Modern öncesi dönem eğitimi ne kadar sürüyor hocam tahmini olarak?

Öğrenci işe hafızlıkla ve ezberlerle başlar. İlköğretimini düşünelim. Aslında 20-21 yaşına geldiğinde mezun olur. Ama 10-15 yıl süreli bu ilimleri okur. En sonunda istiksâ yaptığı ilimlerde de okuduktan sonra *Şerhu'l-Mevâkıf*, *Hidâye*'yi, *Tavzih*'i ve *Telvih Şerhi* ve *Hâşiyesini* de okuduktan sonra mülâzemetle geçer. 20-25 yaş aralarında buralara geçerler. Parlak olanlar daha hızlı geçer. Genel olarak bu eğitimde metinleri bitirme, metinleri tamamlama esastır. Sistemin

İslâm dünyası ilk kez çözemediği, göğüsleyemediği çok ciddi bir meydan okumaya maruz kalıyor. Nedir o? Hukuk sisteminde, düşünce sisteminde, ahlak sisteminde yani hem hayat tarzında hem düşünce tarzında kendini zorlayan bir meydan okumayla karşı karşıya geliyor. Batı medeniyetinden bahsediyorum.

oturmuş, standartlaşmış metinleri var. Ayrıca standart ekoller var. Mesela Eşarilik belli, Mâtüridilik belli, Hanefilik belli, Şâfilik belli, Hanbelilik belli. Dil alanında hangi metinlerin okunacağı, edebiyatta, fıkıhta, kelimada hangi metinlerin okunacağı belli. Böylece bu metinleri tamamladığımızda eğitimi de tamamlamış oluyorsunuz. Mesela fıkıhta Osmanlı medresesi *Şerhu'l-Vikâye* ile başlıyor, *Hidâye* ile tamamlanıyor. Kelâmda işte *Şerhu'l-Akâid* ile başlıyor, *Şerhu'l-Mevâkıf* ile tamamlanıyor.

Bu eğitimin standart bir süresi yok herhalde hocam.

Standart süresi var aslında bunlar üç aşağı beş yukarı belli. Her bir metnin ne kadar zamanda okunduğunu biyografilere bakarsanız görürsünüz. Taşköprüzâde mesela kendisinin neyi ne kadar sürede, hangi tarihlerde okuduğunu anlatıyor.

Öğrencinin zekâsına göre uzayıp kısalabilen bir sistem anlamında söyledim.

Tabi hem ona göre hem de hocalar, müderrisler bir iki yılda bir yer değiştiriyorlar. Dolayısıyla gittikleri yerde öğrenci nerde kalmışsa oradan devam ediyorlar. Metin merkezli gidiyorlar yani. Az önce standartlaşmış metinlerden bahsettim, isterseniz standartlaşmış metinlerden ne kastettiğimi kısaca izah edeyim: Mesela kelâm okuyacaksınız hangi metinleri okursanız kelâm uzmanı olursunuz bu belli. Yahut fıkıhta hangi metinleri okursanız Şâfiî uzmanı olursunuz veya Hanefî uzmanı olursunuz bunlar belli. Matbaa ile beraber ve yeni dönemdeki tarzla beraber bazı ciddi sorunlar ortaya çıkıyor. Mesela

artık eğitimde Batı tarzı “lecture” sistemine yani ders takrir yöntemine geçilmesi ile beraber anlatım biçimi değişiyor. Artık kitaptaki bilginin bir hoca tarafından takrir usulü ile aktarılması söz konusu oluyor. Burda artık merkezde metin okuma değil aktarma var. Birincisi bu. İkincisi çok daha derin bir problem. İslâm dünyası ilk kez çözemediği, göğüsleyemediği çok ciddi bir meydan okumaya maruz kalıyor. Nedir o? Hukuk sisteminde, düşünce sisteminde, ahlak sisteminde yani hem hayat tarzında hem düşünce tarzında kendini zorlayan bir meydan okumayla karşı karşıya geliyor. Batı medeniyetinden bahsediyorum. Batı üniversitesiyle beraber Batı’da gelişen yeni bilgiler daha önce İslâm dünyasında bilinen, karşılığı olan soru ve sorunlar değil. Daha önceden Yunan medeniyetinin ya da Roma hukukunun tarihsel süreç içerisindeki değişik biçimlerini İslâm dünyası göğüslemeyi ve aşmayı başarmıştı. Ancak bu yeni bilgi İslâm dünyasının bilmediği bir şey getiriyor. Sosyal bilim, bilim, felsefe alanında İslâm dünyasının hiç bilmediği bir şey getiriyor ve bunlar aynı zamanda birer meydan okuma. İşte daha önce hemen hemen her soruya öyle veya böyle cevap vermiş metin geleneğinden gelen insanlar bu sorulara cevap veremiyorlar. Bilimsel alandaki gelişmeler, yeni sosyal bilimler, psikoloji ya da psikanaliz alanındaki gelişmeleri takip etmekte zorlanıyor ulema. Çünkü eğitim aldığı bilgi dünyasında bu sorulara karşı argümanlar geliştirilmemiş. Mesela sosyal bilim diye bir kavram yok zihinlerinde. Yeni gelişen modern bilim anlayışına yabancılar. İşte bu durum beraberinde büyük bir meydan okumayı getiriyor. İslâm dünyası da burada bir kriz yaşıyor. Ulema ve İslâm dünyasının entelektüelleri bu krize cevap vermekte zorlandı çünkü eğitimleri, bilgi dünyaları bu yeni oluşan duruma göre şekillenmiş değildi. Avrupa medeniyeti bunu bütün dünyayı kuşatmak için bir avantaja dönüştürmeyi başardı. Buna medeniyet dedi. Bu da bütün dünya entelektüellerini Batı karşısında tâbi konuma itti. Bunun üzerine Batı’yı metbu diğer medeniyetleri tâbi görmeye başladılar. Bizim aydınlarımızı ve devlet adamlarımızı da bu psikolojiye soktular. Osmanlı,

siyasî, askerî, ekonomik olarak bitme noktasında olduğu için kurtuluş arıyordu. Dolayısıyla bunu hemen kabul ettiler ve tâbi oldular. Çünkü bizim entelektüel mirasımız bunlara cevap veremiyor diye düşündüler. Tanzimat buna bir cevap verme arayışı idi aslında ama belli düzeylerde bir şeyler başarılabilirdi ancak. Entelektüel olarak göğüsleyemedik bu meydan okumayı. Entelektüel göğüsleme demek, size meydan okuyan şeyi alıp analiz edip, dönüştürüp, kendinizi üste çıkarabilmek demektir ve biz bunu başaramadık. Bunu başaramadığımız için de teslim bayrağını çektik ve artık her şeyi dönüştürmeye başladık. Her şey dönüşünce İslâmî ilimleri üretenler de buna bigâne kalamazdı. Her şey dönüştü çünkü. Yine aynı tarz devam ederim diyenler oldu ama onlar da marjinal hale geldi. Sistem dışarıya attı onları. Medreselerin dışarıya atılması böyle bir şey. Devlet tercihini değiştirdi onlar artık dışarıda kaldı. Onları kenara ittik. Çünkü medresedeki argümantasyon bu yeni gelen meydan okumaya cevap veremiyor. Ne yaptık 1914’te medreseleri reforma tabi tutmaya karar verdik. Medreselere psikoloji soktuk. Roma hukuku soktuk. Öyle şeyler yapıldı o ıslah projelerinde. Sonra bunlar yeni reformlarla bir biçimde ilahiyat fakültelerine intikal etti. Medreselerin reforme edilemeyeceği anlaşılınca onları yeni okullara dönüştürme kararı alındı ve medreseler kendi haline terkedildi. Yeni okullarda İslâmî ilimler yeniden kuruldu. Bu yeniden kurma şu demek: Bir yüzyıl önce Alexander von Humboldt’un temelini attığı “lecture” tarzını alıyorsunuz, ayrıca bir de bunlara yüzyıl içinde Tanzimat’la beraber meydana gelen fikir, düşünce ve hukuk alanındaki yeni yöntemleri de dikkate alarak kitapları yeniden yazıyorsunuz. Yani Kelâmı yeniden yazıyorsunuz. Artık Kelâmda *Şerhu’l-Mevâkıf* standardı olmuyor. Onu aşmış durumdayız. Fıkıhta *Hidâye* standardı olmuyor. Artık mezhep içinde değil, mezhepler arası bir metin üretme, daha üst perdeden felsefi, kelâmî bir metin üretme çabası içine giriyoruz. Bunu moderniteye bir cevap olarak yapıyoruz aslında. Yani diyoruz ki bizde de var bu. Dedim ya göğüsleme, o göğüslemeyi yapmak için içe dönüp

nasıl göğüsleyebiliriz diye arayışlara giriyoruz. Kelâm, fıkıh ve tasavvuf kaynaklarımızı araştırıyoruz ve buradan yeni sosyal bilimlerin, felsefenin, bilimin getirdiği meydan okumalara cevap üretmeye çalışıyoruz. Özellikle de varlık, bilgi, dünya görüşü ve hayat tarzlarına dair bu yeni bilgi ve uygulamaları göğüsleyebilmek, onlarla mücadele edebilmek için kendi kaynaklarımıza müracaat ediyoruz ki burada matbaanın kaynaklarımıza müracaat konusunda getirmiş olduğu kolaylığı hatırlatmak gerekir. Matbaa ile birlikte artık metinlere kolayca ulaşabildiğimiz için elimizde çok fazla imkân var. Bütün kaynaklara ulaşıp oradan moderniteye cevap bulmaya çalışıyoruz.

1850-1920 arasında olan biten aslında budur. Kaynaklarımız içerisinde hızlıca bir cevap arayışı mevcut. Tabii burada ciddi bir sıkıntı da ortaya çıkıyor. Biz tâbi konuma geçince tarih algısı ve anlayışımız da, kimlik anlayışımız da değişiyor. “Biz geri kaldık onlar ilerledi” demeye başlıyoruz. Bu sefer geri kalış sebeplerimizi sorgulamaya başlıyoruz. Ve neticede bu sebepler arasından en önemlisi olarak bilgi anlayışımızı teşhis ediyoruz. O zaman ilk bunu kritik ederek başlayalım diyoruz. O zaman ilk olarak bu bilginin kaynağı olan medreseyi kritik ederek başlıyoruz işe. Bu bizi bazı yanlış varsayımlara ve yargılara mahkûm ediyor; Bizim geleneğimiz rasyonalitesini kaybetti, yenilikçiliğini kaybetti ya da içtihat yeteneğini kaybetti demeye başlıyoruz. İslâm dünyası olarak düşünsel, aklî, entelektüel düşünme kapasitemizi terk ettik gibi varsayımlara giriyoruz. Çünkü bakıyoruz karşı taraf çok gelişmiş, o bunu nasıl kazanmış? Yenilikçilik, aklilik, insan merkezilik, vesaire. Şimdi biz dönüp bakıyoruz ve bizde bunların olmadığını görünce diyoruz ki demek ki biz bunları kaybetmişiz. Böyle bir varsayıma girdikten sonra da aslında kendi ayağımıza sıkıya başlıyoruz. Klasik metinlerimizin ve klasik ilimlerimizin yaygın okunma biçimlerinin bizim günahlarımız olduğunu düşünüyor ve bunların temizlenmesi gerektiğine

inanıyoruz. “Bunların ilmi nakilcilikten ibaret ve bu klasik eğitimden geçenlerin işi gücü metnin i’rabı. Millet uçak icat ediyor gemi icat ediyor. Biz hala kelimeyi ‘mecrûr’ mu ‘mansûb’ mu okuyacağız bunu tartışıyoruz” gibi ilgisiz şeyleri birbirine kıyaslayarak bir söylem geliştiriyoruz. Bunlar birbiriyle ilgisiz şeyler. Zaten uzmanlık

Bugün İslâm dünyasında medrese ya İlahiyat Fakültesini kendine model alıyor ya da da Suudi Arabistan civarından çıkan selefi yeni okuma tarzlarından ilham alıyor. Bunların hiç biri bugün Osmanlı medresesini devam ettirmiyor. Bir ölçüde bu tecrübeyi devam ettirmeye çalışanlar var ama onlar da çok marjinal kalıyor ve nadir görülüyor. Onların da tam olarak ne yaptıklarını bildiklerinden çok emin değilim.

alanı dilbilgisi ya da i’rab yapandan teknoloji üretmesini beklemek anlamsız. Teknoloji üretmememizin faturasını medresedeki dersîâma çıkarıyoruz. Sonra da ulemamız bu baskının etkisine giriyor ve ‘içtihadı, akılcılığa yönelmemiz lazım, klasik metinlerdeki varsayımları değiştirmemiz lazım, mezhep bizim büyük günahımız ve taassubumuzdu, bundan kurtulmamız lazım’ demeye başlıyor. Dahası ‘kadercilik bizim en büyük günahımızdı, bundan kurtulmamız lazım. Daha rasyonel, daha özgürlükçü, daha farklılığa açık yorumlara geçmemiz lazım’ gibi söylemler geliştirmeye başlıyorlar. Bunun üzerine yeni bir bilgi platformu kuruluyor. İşte İlahiyat Fakültesi böyle doğdu. Ezher Üniversitesi’nin içinde ve İslâm dünyasının her yerinde Şeriat Fakültesi, Usûluddîn Fakültesi gibi fakülteler de bu sürecin parçası olarak doğuyor. Buralarda İslâm tarihi ve bu tarihin birikimi yeni bakış açılarıyla, modern metinlerle ele alınıyor. Zamanla bu beş temel İslâmî ilim alanında da yeni bir bakış açısına sahip olduğumuzu zannetmeye başlıyoruz ve ona göre yeni metinler üretiyoruz. Çünkü bir kimsenin kimliğini görmek istiyorsan tarihini nasıl algıladığına bakacaksın. İşte tarih bu şekil-

de algılanmaya başlanıyor: Geri kalmışlığımızın tarihinden uyanışımızın tarihine geçiş olarak okunuyor bu yeni durum ve metinler de bu söylemle üretiliyor.

Bir Orta çağ yaratıyoruz kendimize yani.

Evet, kendimize bir orta çağ yaratıyoruz ve karanlık çağdan aydınlık çağa geçtik ve şimdi yeniden bilgi üretiyoruz diyoruz. Yeni okullarımız ve bu çerçevede üretilen yeni bilginin bizi aydınlanmış dünyaya açan kapı olduğunu zannediyoruz. Bu kısmı çok cazip geliyor. Çünkü dinimizden vaz geçemeyiz. Bundan vazgeçemeyeceğimize göre yapacağımız şey bu yeni platformlarda dini yeniden yorumlamak oluyor. Bu dini yeniden yorumlama meselesi aslında İlahiyat Fakültelerinin, bu bütün yeni fakültelerin kuruluş amacıdır. Bunların son noktada tamamıyla yaftalanması doğru değil ama İslâm dünyasını bugün içine girdiğimiz selefilğe ya da metin merkezci anlayışa getiren şeyin bu arka plan olduğunu düşünüyorum. Yani bu İlahiyat Fakülteleri ve Usûluddîn fakültelerinde ilimlerin okutulma biçimleri bizi buraya getirdi aslında. Bugün tam

Yani 18., 19. ve 20. yüzyılda olan şeyler de mutlaka kazanımlarımız olarak deftere kaydedilmeli. Çokça kayıplarımız olabilir ama oradaki kazanımlarımızı da fark etmemiz ve orayı da iyi analiz etmemiz lazım

tersine bütün bunların medreseden çıktığı ileri sürülüyor. Ama şu unutmamak gerekir ki bugün İslâm dünyasında modern dönem öncesi medrese kurumu yok. Medrese olarak bilinenler de birer İlahiyat Fakültesi gibi dönüşmüş durumda. Sadece bizim Osmanlı tecrübesine dayanan İlahiyat Fakültesi tecrübemizden farklı olarak biraz daha kapalı ama selefi bir medrese var o kadar. Dolayısıyla bugün İslâm dünyasında medrese ya İlahiyat Fakültesini kendine model

alıyor ya da da Suudi Arabistan civarından çıkan selefi yeni okuma tarzlarından ilham alıyor. Bunların hiç biri özgün Osmanlı medresesini devam ettirmiyor. Bir ölçüde bu tecrübeyi devam ettirmeye çalışanlar var ama onlar da çok marjinal kalıyor ve nadir görülüyor. Onların da tam olarak ne yaptıklarını bildiklerinden çok emin değilim. Ama şu anda mesela Pakistan'da medrese dediğiniz şey selefi okullardır.

Bu selefi okumanın içinde bulunduğumuz duruma çok uygun olmasından mı kaynaklanıyor?

Tabi yüzeysel, Kur'an'ı ve Sünneti okuyup dünyaya İslâm'ı anlatma hastalığı. Kur'an ve hadisi okuduk ve sanki İslâm'ı anladık vehmine kapılmak. Yüzeysel olarak Kur'an ve Hadisi okuyor ve bununla İslâm'ı anladığını, kavradığını zannediyor ama aslında kavradığı İslâm filan değil, aksine tarihte kalmış bir anlayış ya da günümüzdeki bir şeyi İslâm diye anlatıyor bize.

Tam bu bağlamda hocam, Kur'an ve Sünnete dönüp İslâmî ilimleri dışarıda bırakarak sadece onlardan yapılan bir ıslah projesi mümkün mü?

Yeni okulların açılmasının amacı buydu. İlahiyat Fakültesi aslında modernizme kapı aralasin diye kuruldu. Kur'an ve Hadis ilimleri öne çıkarıldı. Hatta zannediyorum ilk İlahiyat Fakültesinde, İstanbul Üniversitesi'nin o zaman ki adıyla Dârülfünûn'un programında fıkıh dersi, kelâm dersi yok. Tarihleri var. Fıkıh, kelâm ve tasavvuf tarihi var. Tasavvuf tarihi halen devam ediyor. Tasavvuf dersinin adı tasavvuf değildir bizim fakültemizde hala tasavvuf tarihidir. Oradan kalmadır bu. Kelâm ve fıkıh da öyleydi ama onların adları değişti.

Medreselerde tasavvuf okutulan bir ders miydi?

Yok değil. Bu modern müfredatta var. Ancak

Dârülfünûn'da tefsir ve hadis var. Modern dönemde bunlar öne çıkarılıyor. Çünkü modern insan şunu bekliyor: Kur'an ve hadisi okuyarak, içtihat kapısını da açarak moderniteyi İslâmî bir coğrafyada üretmek. Amaç bu aslında. O yüzden Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu iradesi de Kur'an ve hadis merkezli düşünüyor. Diyanet'e Kur'an meali ve tefsiri, bir de hadis şerhi hazırlama görevi veriyor. Burada ki amaç bunları okuyarak ve bunların üzerinden içtihat kapısını da açarak modern beklentilere bir kapı aralamak. Fıkıh, kelâm ve tasavvufun geleneksel yapısıyla Kur'an ve hadisi okursanız içtihat bu kadar hür olamayabilirsiniz. Bu aslında bizim İslâm dünyasında bildiğimiz ehl-i hadis ve selefi projedir. İslâm dünyasında hep vardı bu. Biraz marjinal de olsa biraz kenarda da olsa sadece Kur'an ve hadisten hareketle kelâm, fıkıh ve tasavvuf üretmek projesi her daim vardı. Geçmişte biraz kenarda olan bu proje modern dönemde asıl hale geliyor o kadar. İlginç bir biçimde Suudi Arabistan merkezli selefi okuma biçimiyle tamamen modernizmi içselleştirme amaçlı Türkiye'nin öncülüğünü yaptığı anlayış burada birleşiyorlar. Kur'an ve hadise yaptıkları vurgu noktasında birleşiyorlar. Çünkü en kolay bir biçimde bunların üzerinden yürütülebilir bir proje bu. O yüzden Kur'an ve hadis hala anabilim dalları olarak inşa ediliyor. Kur'an ve hadis anabilim dalları kendi başına bilgi üreten anabilim dalları haline dönüyor. Bu da çok tehlikeli, yani İslâmî geleneğin bilmediği bir şey. Mesela tefsir bölümüne giren bir kimse lisansta aldığı derslerden başka bir ders almadan tefsir ve Kur'an üzerinden kelâma, fıkha hatta sosyal bilimlere dair toplum, devlet, anayasa vesaire her konuda bilgi üretebilir hale geliyor.

Hocam ilginçtir ki medrese de bu şekilde, üniversite de. Hatta Kur'an ve Hadis bölümleri belki daha fazla bu düşünce yapısına sahip. Ama her iki grup da bu 1700'lerde başlayan kendisine Selefilik veya Vehhâbilik dedi-

ğimiz hareketi tahkir eden gruplar. Ancak farkında olmadan aynı şekilde düşünüyorlar. Bir paradoks durumu hakim sanki.

Evet, doğru Kur'an ve Hadis bölümleri adına Selefilik denilen Vehhâbiliğin odağında olduğu düşünce biçimini eleştiriyorlar. Ancak aslında ben-

Fıkıh eğitimi mesela dört mezhep okutularak ya da Bidâyetü'l-Müctehid okutularak öğrenilmez. Eğer böyle okutulursa bu iş bir nevi çorbaya döner. Bu şekilde alınan eğitim fıkıh eğitimi olmaz. Fıkıh eğitiminin daha özgün olmasını istiyorsak bunun mutlaka bir mezhep üzerinden öğrenilmesi gerekiyor.

ce de aynı yönetime sahipler ama ulaştıkları bazı sonuçlar farklı. Şimdi Kur'an'dan ya da hadisten hareketle bilgi üretip bunun da düşünce ve amel dünyamızı yönetecek bir programa dönüşmesi şeklinde bir düşünme biçimi selefilik zaten temel düşünme biçimidir. Sadece biri, selefin anlayış biçimiyle sınırlı kalmak gerekir diyor. Diğerleri ise, Kur'an ve hadisin içine moderniteyi giydirmeyi içtihat sanıyor. Aradaki fark bu aslında. İlginç bir biçimde bunlar zaman içerisinde birbirine çok yaklaşacak. Mesela Suudi Arabistan ve Körfez'deki Vehhâbî hareket zaman içerisinde modern okumaya eviriliyor. Çünkü yüz binlerce öğrenci Avrupa'da, Amerika'da okuyor artık. Oradaki hayat tarzı, düşünme biçimini içselleştiriyor. Onlarda da modernizm hızla yayılmış durumda. Dolayısıyla öyle görünüyor ki bu fark da zamanla kaybolacak.

Medreselerde Tanzimat sonrası yapılan kimilerinin ıslah kimilerinin reform dediği o dönüştürmede atılan adım olarak nasıl bir yol çizilse idi onun yerine. Medreselerin atıl bırakılması yerine ne yapılmalı idi? Bugünden sonra ne yapmak lazım?

Sadece biri, selefin anlayış biçimiyle sınırlı kalmak gerekir diyor. Diğeri ise, Kur'ân ve hadisin içine moderniteyi giydirmeyi içtihat sanıyor. Aradaki fark bu aslında. İlginç bir biçimde bunlar zaman içerisinde birbirine çok yaklaşacak.

Nasıl olsaydı sorusu pek doğru bir yöntem olmayabilir. Ancak bugünden sonra ne yapmak lazım sorusu önemli bence. Şimdi ulemâ yetişme tarzı itibari ile batıdan gelen bu yeni durumu, yeni bilgiyi göğüsleyemedi. Bunun iki nedeni vardı. Birincisinden bahsettim. Yani o tarzda, onları bilerek okuyarak öğrenerek yetişmedi. Dolayısıyla onlara karşı geliştirilecek argümanlar, söylemler önünde hazır bir şekilde mevcut değildi. İkinci sebep ise bence daha önemli bir sebep: İslâm dünyası yok olma tehdidi ile karşı karşıya olduğu için değişim çok hızlı bir biçimde oldu. Mesela batıda 300 yılda kilise dönüştü. Yani 1500'leri düşünürseniz ve bu yeni tarzların benimsenmesi zamanla, içselleştirilerek tefekkürle gelişti. Bizde ise tefekkür edecek vakit yoktu. Çok hızlı gelişti bu süreç. Bu siyasî, askerî sebeplerle beka sorunu bütün her şeyin önüne geçti. İlim çünkü İbn Haldun'un tabiri ile medenilerin, şehirlilerin rahat ortamda geliştirdikleri şeylerdir. İnsanlar önce hayatta kalmak ve varlıklarını sürdürmeyi öncelerler. İslâm dünyası 19. yüzyılda varlığını sürdürme sorunuyla karşılaştı. Dolayısıyla hızlı bir dönüşüm yaşandı. Bütün entelektüeller dönüşümü tefekkür ederek, analiz ederek, zamana yayarak yapamadılar. Hızlı bir şekilde dönüşüm yapıp modern devleti kurmaları gerekiyordu. Hızla modern merkezî devlet sistemini kurup bunun üzerinden varlığını sürdürmek yani kendisine gelen bu sömürgeci güçlerin saldırısını durdurmak için bir an önce tahkimat yapmakla uğraşıyordu. Bu sebeple herkes, ulema da dâhil herkes bu amaca odaklandığı için değişimi hep geçici gördüler. O yüzden hep zarureten izin verdiler. Mecelle de zarureten yapıldı aslında. Çünkü karşı karşıya kaldıkları akut bir sorun vardı. Fakat ilginç bir biçimde bunlar yetmedi ve kulaklarımızın dibin-

de bomba patladı. Bütün İslâm dünyası hercümerç oldu, tarumar oldu. Bütün zihinler müşevveş hale geldi. Zihinler bomba patladığı zaman normal düşünemez. 1900 ile 1922 arasında İslâm dünyası hep savaşa uğraştı ve hepsinde de yok olma durumuyla karşı karşıya kaldı. İşte böyle bir ortamda bu çözümleri buldular. Şimdi biz bu adam bunu nasıl düşünür diye eleştirebiliriz ama onların şartları buydu. Savaşın ortasında İstanbul'da insanlar toplanıp çözüm bulmaya çalışıyordu. Dışarıda da Çanakkale Savaşı sürüyordu yani. İçeride hiç insanın kalmadığı, bütün şehirlerin düşmeye başladığı bir zaman düşünün. Şehirlerin sırayla düştüğü bir ortamı düşünün. O yüzden onların buldukları çözümler pansuman çözüm olmak zorunda. Gerçek tedbirler olmadı hiçbir zaman. Dolayısıyla o dönem şöyle yapılmalıydı böyle yapılmalıydı sözleri biraz afaki. Biz de olsak aynısını yapardık muhtemelen. Biz bugün biraz daha soğukkanlı, biraz daha dışardan ve üstten bakarak olayları analiz etmeye çalışıyoruz ve burada şunları yapabiliriz diyoruz. Yüz yıl sonra fark ettik ki bu yeni sistemleri kurarken aslında bizim entelektüel zeminimiz boşaltılmış. Evet, beka sorununu hallettik ama başka bir sorun daha var: kimliğimizi, entelektüel derinliğimizi kaybettiğimizi anladık. Bu tabii ki daha derin bir sorun haline geliyor şimdi. Şu an İslâm dünyasının karşı karşıya kaldığı sorun bu. Hala batı medeniyeti ile yüzleşecek isimleri çıkaramıyoruz. Savaş olarak yüzleştik belki, kendimizi koruduk ama o arada kimlik kaybı oluştu. O zaman şimdi yapılması gereken nedir? Elimizde çok fazla imkân yok ama var olan imkânlarla şunların yapılması gerektiğini düşünüyorum. Bir, medresenin özgün halini öğrenmemiz lazım, keşfetmemiz lazım. Medresenin o özgün halini bugün bize verebilecek tek yol kaldı o da metinler. Başka bir yol kalmadı. Klasik metinlerdeki varsayımlar, düşünme biçimleri ve onların entelektüel derinliğini en azından 18. ve 19. yüzyıl başındaki âlim kadar kavramadığımız sürece kaybettiğimiz o zemini kazanamayız. Burada birinci adım bu olmalı. Bir de 19. yüzyıl ve son-

rasında ortaya çıkan yeni durumlar ve onlara verilen cevaplar da bizim yabana atacağımız şeyler değil. Çünkü ne kadar zor ve tehlikeli şartlarda ve zaruret halinde verilmiş olursa olsun bunlar da bizim için bir kazanımdır. Niye bu düşünme biçimlerine girdiler şeklinde düşünmek de önemlidir. Hatta anlamlı bir sorudur bu. Yani 18., 19. ve 20. yüzyılda olan şeyler de mutlaka kazanımlarımız olarak deftere kaydedilmeli. Çokça kayıplarımız olabilir ama oradaki kazanımlarımızı da fark etmemiz ve orayı da iyi analiz etmemiz lazım. Üçüncüsü de Batı ile entelektüel yüzleşme aşamasına daha yeni yeni geliyoruz. O zaman burada da Batı'yı bütün olarak kuşatmamız gerekiyor. Bizim alimimizin batinın sadece bilgisini değil amelini de, pratiğini de bütün olarak kavraması gerekiyor.

Sizce bu mümkün mü hocam? 18. yüzyıl âlimi kadar İslâmî ilimleri kavramamız gerektiğini söylediniz. Şimdi modern eğitim alan öğrencileriz bizler. Üniversiteye gelince emsile, bina ile tanışan bir ekip var. Yine zarureten bazı çözümler üretiyoruz. Üniversite eğitiminde bulunan bazı eksiklikler nedeniyle ilahiyat öğrencisi üniversite dışında çeşitli dersler almaya çalışıyor ama bu da tam bir şekilde elde edilmiyor. Çünkü nihayetinde dışarıdan alınan bir eğitim. Yani bu şartlar içerisinde bir dönüşüm yapacağımız zaman medrese üzerinden mi gitmek yoksa üniversite üzerinden mi gitmek gerekiyor?

Aslında zor bir şey değil ama önce bunu yapacak insanları yetiştirmemiz gerekiyor. O kısım biraz zor olabilir. Bunu hallettikten sonra yeni gelecek nesillere bu işi hızlı öğretme imkânı var. Öncelikle iyi beyinlerimizi bu sorunlara yönlendirmemiz lazım. Tüm sosyal bilimlerde okuyan, başka bilim alanlarında okuyan ve ilahiyat alanında okuyanların bu soruna eğilmesi lazım.

Medresenin özgün halini öğrenmemiz lazım, keşfetmemiz lazım. Medresenin o özgün halini bugün bize verebilecek tek yol kaldı o da metinler. Başka bir yol kalmadı. Klasik metinlerdeki varsayımlar, düşünme biçimleri ve onların entelektüel derinliğini en azından 18. ve 19. yüzyıl başındaki âlim kadar kavramadığımız sürece kaybettiğimiz o zemini kazanamayız.

Bu merakı uyandırabilirsek hızlı bir biçimde 18. yüzyıl âliminin kazanması gereken formasyonu hap haline getirip verebiliriz. Önce insanları yetiştirip iyi beyinleri buraya yönlendireceğiz. Bizim aslında esas problemimiz iyi beyinlerin bu işlerden uzaklaşması. Bunları yetiştirecek olan elimizdeki en iyi imkân da ilahiyatlar ve sağda solda açılan medreselerdir. Bunları kullanmamız lazım. Bunlar zamanla birikimler arttıkça standart bilgiler üretecek ve ben artık klasik metin okunmadan da bu işlerin yapılacağını düşünüyorum ama ne zaman? Bunu iyi bilen insanlar yetiştirdiğimiz zaman.

Üniversite modeli mi yoksa farklı bir model mi?

Üniversite artık farklı bir model olabilir. Şu an elimizdeki en iyi model o.

Yani seminer tarzında mı?

Olabilir. Bu yapılabilir. Hem metin okuma ile de devam edilebilir. Bunu yaptıktan sonra ilahiyatçılarımıza bütün alanları, okudukları bilgilerin güncel halini öğretmekle işe başlamamız lazım. Batıdan gelen bu yeni bilginin güncel halini öğretmekle başlamalıyız. İlahiyat dışındakilere de İslâmî ilimlerin 18. yüzyıldaki formasyonunu ve sonrasındaki kazanımlarını göstermemiz lazım. Başka çıkar yol görmüyorum. Bu ikisini yapmadığımız sürece başaramayız diye düşünüyorum. O aşamaya da geldik ve ona imkânlarımız var diye düşünüyorum.

Modern dönemde İslâmî ilimlerdeki değişimler, ilimlerdeki bakış açımız ve yöntemimizi de değiştirdi. Şimdi biz İlahiyat Fakültelerinde fıkıhı artık selefî bir tarzda öğretir hale geldik. En fazla şunu yapıyoruz. Dört mezhep fıkını öğren, mümkün olduğu kadar diğer görüşleri öğren ve bunların arasında bir tercih yap gibi böyle yüzeysel bir fıkıh eğitimine sahibiz. Hâlbuki fıkıh eğitimi çok daha mantıklı ve tutarlı bir eğitimdir. Onu da 18. yüzyıl ve öncesindeki Müslüman zihni anlamak için okuyup, sonrasında nasıl değiştiğini görmemiz lazım.

Ümitli misiniz hocam?

Evet

İlim talebesine tavsiyeler bekliyoruz hocam. Fıkıh nasıl okunmalı?

Zannediyorum söylediğim şeylerde bunun cevabı var ama daha açık olarak söylersem: Modern dönemde İslâmî ilimlerdeki değişimler, ilimlerdeki bakış açımız ve yöntemimizi de değiştirdi. Şimdi biz İlahiyat Fakültelerinde fıkıhı artık selefî bir tarzda öğretir hale geldik. En fazla şunu yapıyoruz. Dört mezhep fıkını öğren, mümkün olduğu kadar diğer görüşleri öğren ve bunların arasında bir tercih yap gibi böyle yüzeysel bir fıkıh eğitimine sahibiz. Hâlbuki fıkıh eğitimi çok daha mantıklı ve tutarlı bir eğitimdir. Onu da 18. yüzyıl ve öncesindeki Müslüman zihni anlamak için okuyup, sonrasında nasıl değiştiğini görmemiz lazım. Fıkıh eğitimi mesela dört mezhep okutulmuş ya da *Bidâyetü'l-Müctehid* okutulmuş öğrenilmez. Eğer böyle okutulursa bu iş bir nevi çorbaya döner. Bu şekilde alınan eğitim fıkıh eğitimi olmaz. Fıkıh eğitiminin daha özgün olmasını istiyorsak bunun mutlaka bir mezhep üzerinden öğrenilmesi gerekiyor. Ama bu her şeyi çözecek anlamında değil. O bizim ilk adımımız. O adımı atmazsanız sağlıklı bir yöntem ve

zihin oluşmaz. Sonradan oluşturacağınız karşılaştırmalı düşünceyi, karşılaştırmaya neden ihtiyaç olduğunu göremezsiniz. Sadece karşılaştırmalı fıkıhın, bu çerçevede *Bidâyetü'l-Müctehid*'in de yetmediğini düşünüyorum. Ama temel eğitimde önemli olan formasyondur öncelikle. Yani çözüm lisans sınıflarında bulunmayacak. Böyle bir şey aramayın. Ama lisans sınıflarında bulunan çözüm en azından sizin fıkıh düşünme biçiminizin geliştirilmesi içindir. Mesela çok kolay bir biçimde Muhammed Ebu Zehra'nın *Ahvalü's-Şahsiyye*'si üzerinden modern dönemde fıkıhın dönüşümü ile ilgili bir şey de öğretebiliriz. Ama bu kesinlikle fıkıh olmaz. Bu daha hesaba

bi tam verilmemiş hastalıklı dönemimize ait bir metin, bunu öyle düşünelim.

Yani lisans öğrencileri son zamanlarda soruyorlar hocam. Gündelik hayatımızda karşılığı olmadığı halde neden fıkıh ya da Kudûrî gibi metinler okumalıyız? Buna neden ihtiyaç var diye. Biraz da o yüzden sordum bu soruyu.

Fıkıh niye öğreniyoruz? Bunun cevabını verebilmek için İslâm'ın amacı neydi sorusunu öncelikle cevaplamamız gerekir. İslâm'ın amacı insanın inancını, amelini ve ahlâkını ilahî iradeye göre düzenlemektir, değil mi? Bunun yapılabilirliğini bize üç ilim verdi. Kelâm, Fıkıh ve Tasavvuf. Bu üç ilmi kaybettiğimiz zaman Müslüman olmamızın hiçbir anlamı kalmaz. Kelâmı *Şerhu'l-Mevâkif*, fıkıhı *Hidâye*, tasavvufu da İbn-i Arabî ya da Davud-ı Kayserî kadar anlamazsak bu üç soruya Müslüman âlim olarak cevap vermeniz mümkün değil. Bunun için okumamız gerekiyor. Doğru, pratiği yok ama daha büyük tehlike var. Siz eğer bunu okumayı kaybederseniz artık hiçbir şey kalmaz. Yani hukuk olmadan Müslüman olunabilir mi? Olmaz. Mümkün değil.

Sizin kendi çalışma düzeniniz nasıldır? Model olması açısından önemli bizim için. Kitapları nasıl okursunuz mesela?

Şimdi biz bilgisayar dünyasında akademisyen olduk. Dolayısıyla bilgisayar üzerinden gidiyor her şey. Ben bütün notlarımı bilgisayara atmaya çalışıyorum. Bence klasik metinleri okuyarak, anladığımı zanneder insan sadece. Klasik metinleri eğer çalışacaksanız mutlaka tercüme etmeniz lazım. Ben bütün çalışmalarını tercüme ederim. Bire bir tercüme etmezsen anlayamazsın. Eğer böyle çalışmadıysanız sizin yazdığınız makaleye ben güvenmem. Çünkü anladığınızı zannederek yazmışınızdır. Tercüme doludur benim bilgisayarım. Bunlar yayınlanmak üzere değil. Klasik metin çünkü bu, diğer metinler gibi anlayamazsınız. Modern metin değil.

Modern metinleri nasıl okuyorsunuz hocam?

Onları daha çok okuyup, gözümü kapatıp özeti yapıp çalışırım. Şimdi iki tür okuma vardır. Bir akademisyenin, bilgi üretecek bir insanın iki tür malzemesi vardır. Bir, yazdığınız şeyin doğrudan ana kaynağı olan metinler vardır. Bunlar tercüme veya özetleme şeklinde olur. İki, sizin metninizin dünyasını anlamanız için çevresel okuma vardır. Ben mesela şu anda Ebu Hanife kitabı yazıyorum. Ebu Hanife'nin siyaset düşüncesini ya da kelâma bakışını yazmak istiyorum. Ancak Ebu Hanife'nin yaşadığı dünyayı bilmiyorum. Olmaz. O zaman benim gidip Emevîleri okumam lazım. Abbasîlerin ilk yıllarını okumam lazım. O benim doğrudan ilgilim değil ama o dünyayı tanımak için okumam lazım. Bunlar belki de yazıda hiç işinize yaramayacak ama her bir cümlenin doğruluğunu test edecek bir arka plan oluşturuyor. Dolayısıyla onu da okumanız lazım. Yazdığınız kitabın ya da şahsın çevresini bilmiyorsanız o zaman o yazıya ben güvenmem, okumam ki o yazıyı. Zaten kendisi bile anlamamış derler. Dolayısıyla ben öyle okuyorum. Ana kaynakları değil, ikincil kaynaklar okuyorum.

Ana kaynaklar için orijinal metin okuyabilirsin ama arka plan, çevre ve yorum için ikincil kaynaklar okuyorum.

Kitap için planınız ne hocam?

Bitmek üzere. Aslında geçen yaz bitecekti ama 15 Temmuz'dan dolayı bitiremedim.

Hocam lisansüstü fıkıh talebesinin nasıl çalışması ne yapması gerekir, ne tavsiye edersiniz?

Benim öncelikli tavsiyem; fıkıh veya hukuk öğrenmek isteyenler yahut bu çerçevede herhangi bir metni okumak isteyenler mutlaka bu metnin yazıldığı dünyayı göz önüne alarak ve değerlendirerek okusun. Her bir metnin kendi başına bir metin olduğunu unutmadan okusunlar. Tarih bilmeden fıkıh yahut İslâmî ilimler okunamaz bugün. Bugünü bilmeden de yorum yapılamaz. Bugünü de iyi bilmek lazım. Fıkıh öğrencilerinin ilgili alanda uzmanlaşmaları gerekir. Fıkıh öğrencilerinin bazen iyi bir etik uzmanı, bazen iyi bir hukuk uzmanı olmaları gerekir. Diyelim ki anayasa okuyorsunuz. Anayasacılık nedir? İnsan hakları nedir? Bireysel özgürlükler nedir? Bunlarla ilgili en son bilgileri bütün tartışmalarıyla beraber okumadıysanız boşuna "Fıkıhta özgürlükler, fıkihta insan hakları" gibi ifadelerle başlayan cümleler kurmayın.

Mesela Ahvâl-i şahsiyye çalışan bir insan günümüz aile hukukunu da okumalıdır. İslâm aile hukuku çalışan biri medeni aile hukukunu ve bugün dünyanın aile hukuku ile ilgili olarak geldiği noktayı iyi okumalı ve iyi kavramalıdır. Eşcinsel evlilikleri dahil çağdaş dünyanın problemleri ve bu alandaki hukuki gelişmeler iyi takip edilmeli ve iyi okunmalıdır. Çünkü bugünün dünyasına konuşuyorsanız bugünün sorununu görmeden konuşamazsınız. Bu mümkün değil yani.

Bugün Müslüman entelektüelin sorumluluğu çok ağır.

Teşekkür ederiz hocam.

Rica ederim.